UAB Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Filosofia i Lletres

Cultura, imperialisme i resistència: la contemporaneïtat de les jerarquies entre pobles.

Ivan Rodríguez Garanto

Tutor: Oriol Farres Juste

Treball de Fi de Grau

Grau de Filosofia

Curs 2025-2026

Facultat de Filosofia i Lletres

UAB

UAB Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de Filosofia i Lletres

Grau: Filosofia

Curs acadèmic: 2025-2026

L'estudiant Ivan Rodríguez Garanto amb NIF 48257934R

Lliura el seu TFG: *Cultura, imperialisme i resistència: la contemporaneïtat de les jerarquies entre pobles.*

Declaro que el Treball de Fi de Grau que presento és fruit de la meva feina personal, que no copio ni faig servir idees, formulacions, cites integrals o il·lustracions diverses, extretes de cap obra, article, memòria, etc. (en versió impresa o electrònica), sense esmentar-ne de forma clara i estricta l'origen, tant en el cos del treball com a la bibliografia.

Soc plenament conscient que el fet de no respectar aquests termes implica sancions universitàries i/o d'un altre ordre legal.

SIGNATURA

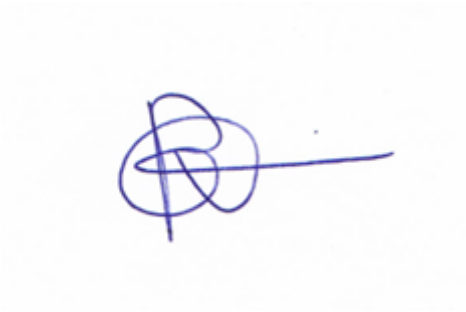

Bellaterra, 26 de Maig de 2026.

Índex

1. Introducció **2**

2. Imperi i Cultura **5**

2.1. La cultura imperial 5

2.2. Imperialisme cultural 11

3. La cultura i la resistència contra l'imperi **19**

4. Els Estats Units a la recerca de l'hegemonia mundial **27**

5. Espanya i el que queda de l'imperi **32**

6. Conclusió **38**

7. Bibliografia **40**

Resum

Aquest estudi aborda el paper de la cultura i de les seves produccions en els processos de dominació, com l'imperialisme, i en les dinàmiques d'alliberament de l'opressió. L'objectiu és comprendre aquests conceptes, així com les seues problemàtiques i interaccions, a partir de les aportacions de diversos autors, especialment Edward Said. Posteriorment, s'analitzen dos exemples del context polític contemporani per valorar la vigència d'aquest marc teòric. En aquest sentit, el treball planteja com determinats projectes nacionals poden jerarquitzar les cultures del territori i reforçar formes de dominació.

Paraules clau

Imperialisme, cultura, alliberament, identitat, espanyolisme.

Abstract

This study examines the role of culture and its productions in processes of domination, such as imperialism, and in dynamics of liberation from oppression. Its aim is to understand these concepts, as well as their problems and interactions, through the contributions of various authors, especially Edward Said. Subsequently, two examples from the contemporary political context are analysed in order to assess the continuing relevance of this theoretical framework. In this sense, the paper explores how certain national projects may hierarchise the cultures within a territory and reinforce forms of domination.

Key Words

Imperialism, culture, liberation, identity, Spanish nationalism.

1- Introducció

El present estudi parteix de la lectura del segon capítol *de La justicia y la política de la diferencia*, d'Iris Marion Young. En aquest, Young considera que l'opressió té més dimensions que la simple violència o la que és producte de les desigualtats materials del sistema capitalista. En concret defineix 5 dimensions, una, l'imperialisme cultural, ens crida l'atenció especialment. Aquí el factor opressiu afecta directament la identitat de grup, especialment en territoris que són habitats per diferents grups. En aquesta situació existeix un grup dominant la cultura del qual es pretén disseminar i universalitzar, imposant-la com a norma representativa de tots els individus. Però aquesta cultura sempre serà fruit de les seves experiències, interpretacions, valors, objectius, etc. Per tant, quan els grups minoritaris qüestionin la universalitat de la cultura del grup dominant, aquests seran considerats desviats i inferiors, en funció de la no-identitat seran assenyalats per ser diferents, per ser «l'altre». Es genera una situació contradictòria per la minoria, d'un costat són forçats a encaixar en el cànon del grup dominant, per l'altre, se'ls margina i discrimina. L'apel·lació a la universalitat genera l'exclusió d'aquelles persones considerades identitàriament diferents i Young sosté que aquesta exclusió es manté també en l'àmbit polític. Les lleis que genera la cultura dominant no comprenen les experiències ni tenen en compte les perspectives i problemes d'aquelles grups minoritaris.

Aquestes tesis de la filosofia de Young ens fan pensar en l'experiència catalana dins l'Estat espanyol. Vivim en un territori ric culturalment, amb diversitat de comunitats, costums i llengües, però l'Estat comú i central ha construït la seva identitat nacional, l'espanyolisme, a partir de la perspectiva i interpretació històrica d'un sol grup, el castellà. Aquest ha dut a terme la repressió, persecució, discriminació i degradació propagandística de la resta de cultures prenent formes diferents segons el moments històrics. La identitat nacional s'ha construït sobre l'odi i la jerarquia en comptes de la diversitat, el respecte i la igualtat. Recentment, vam viure els esdeveniments de l'1 d'octubre, on estava en joc l'autodeterminació i en el que la resposta va ser la repressió acompanyada de la celebració dels castellans. Per què aquella gent mostrava alegria davant la repressió violenta de l'Estat? Per què aquella gent, que en el seu entorn deuen ser humils i compassius, mostren actituds de superioritat i supèrbia davant persones d'altres cultures, tot i ser germanes? Davant aquestes hostilitats culturals i polítiques prolifera el sorgiment de partits independentistes de tota mena, no només català o basc, també canari, gallec, asturià... fins i tot andalusí. Aquests moviments independentistes són també nacionalistes i defensen la reivindicació de les particularitats culturals davant del sotmetiment espanyolista que pretén homogeneïtzar els pobles del territori sota la cultura castellana.

Aquí podem establir un primer vincle entre cultura, domini polític i independència, el qual es convertirà en l'eix central del nostre treball i des del qual anunciem les tesis a investigar, a saber, que a Espanya els moviments independentistes de les diferents comunitats no busquen realment la formació de nous Estats petits i independents, sinó ser reconeguts com a cultural i identitàriament diferents, però integrats en la comunitat del territori divers i no-jeràrquic, des del respecte, igualtat i llibertat. Això sí, aquesta reconsideració podria implicar canvis polítics com, per exemple, el pas d'un govern central a un de federal. Però,

l'imperialisme pot ser cultural? Com i per què es dona aquesta relació entre poder polític i cultura? Podem dir que es dona imperialisme cultural si Catalunya no és una colònia?

Tractarem de resoldre aquestes qüestions i altres que aniran apareixent en el desenvolupament del treball, tot mirant des de quina base es pot argumentar a favor de la hipòtesi plantejada. Per a executar aquesta tasca prenem com a punt de referència l'obra *Imperialismo y Cultura* d'Edward Said, ja que en ella exposa els seus raonaments referents a la relació entre aquests dos àmbits. Said defensa que la cultura i l'imperi no es poden entendre com a dimensions aïllades, l'una juga un paper important en l'existència de l'altre, no només com un espai on la dimensió idiosincràtica de l'imperi es veu reflectida a través de l'art, sinó que aquesta genera, sosté i possibilita l'imperi, ja que les persones accepten i integren la ideologia imperial, perpetuant-la i reproduint-la en la seva pràctica. Ens interessa especialment comprendre com i per què la cultura pot jugar un paper clau en el domini d'un grup sobre un altre, en l'embolic d'aquesta problemàtica, intentarem cercar respostes aplicades al nostre context.

Com a tasca preliminar haurem de definir els conceptes als quals farem referència constantment, per començar, el de cultura i el d'imperialisme. Què entén Said al parlar de cultura?

"[El término cultura] se refiere a todas aquellas prácticas como las artes de la descripción, la comunicación y la representación, que poseen relativa autonomía dentro de las esferas de lo económico, lo social y lo político, que muchas veces existen en forma estética, y cuyo principal objetivo es el placer." (Said 1996, 12)

El conjunt d'aquestes pràctiques constitueix un arxiu comunitari associat al refinament i l'elevació, el millor que una societat ha pensat i produït. Tanmateix, constitueix una font d'identitat, les persones desenvolupen un sentiment de pertinença a la comunitat a través dels productes culturals. Mitjançant la cultura ens veiem a nosaltres mateixos com a individus, com a grup, com a tradició, com allò que ens diferencia dels altres. El problema recau quan aquesta identificació i el component d'elevació cultural implica la identificació de l'altre de forma negativa, és a dir, el contrari a nosaltres, per tant inferior i rebaixat. Tot i la definició que Said ens dona i que nosaltres prenem per a la nostra tasca, el concepte Cultura s'ha entès de formes diferents depenent del moment històric i cada manera d'entendre-la comporta diferents implicacions, com desenvolupa Bauman en *La cultura como praxis*. Ell en fa tres diferenciacions, cultura com a concepte jeràrquic, diferencial o genèric. Les dues primeres cauen en contradiccions teòriques que la sociologia contemporània intenta superar en forma de la tercera. La complicació a la qual s'enfronten és entendre la cultura com un conjunt d'ens particulars, amb la seva pròpia essència fixa, objectiva i acabada que permeti diferenciar-la d'altres. El contacte i la transformació entre cultures se sol interpretar com un «xoc» amb conseqüències negatives. El que busca el concepte genèric és entendre la cultura com una estructura fruit d'una capacitat humana, així es desenvolupa i comunica lliurement entre comunitats sense essencialismes a preservar. És necessària aquesta aportació, ja que sembla ser el model que Said considera millor després de la imposició imperial, la comunicació lliure entre cultures. Així i tot hem de prendre precaució, en la pràctica pot ser que els pobles portadors de les cultures en comunicació estableixin relacions de poder desiguals.

Al concepte d'imperialisme ens aproximarem des de Robert J.C. Young, on al inici de la obra *Postcolonialism* el diferencia del colonialisme i el neocolonialisme. Molt breument, la diferència principal entre el colonialisme i l'imperialisme radica que el colonialisme és aquell sistema polític on un país estableix assentaments colonials en un territori llunyà que es considera sense propietari sobirà, per assolir objectius comercials, com es el cas de les colònies angleses a Amèrica. Normalment en aquests establiments s'enviaven persones de la metròpoli que no es preocuparan gaire per relacionar-se ni subordinar als natius, sinó que els desplaçaran. En canvi, l'imperialisme fa referència a un sistema on un centre de poder controla i governa burocràticament un territori conquerit per raons econòmiques i ideològiques. Pot ser que en alguns casos el colonialisme derivi en imperialisme. L'imperialisme, però, és dirigit per una ideologia expansionista, on un centre de poder busca subordinar territoris perifèrics i la seva gent segons un sentiment de grandiloqüència i poder, establint relacions de domini i imposant les seves polítiques. Aquest exercici del poder pot ser mitjançant la conquesta o la influència política i econòmica, a través d'institucions o ideologies. A causa d'aquest detall apareixen dos nous conceptes, el neocolonialisme, que fa referència a les noves formes de domini polític, econòmic i cultural fins i tot després de la independència dels pobles oprimits, i el postcolonialisme, que no fa al·lusió al moment posterior al colonialisme, sinó a la resistència contra les noves formes de neocolonialisme.

Doncs bé, quan parlem d'imperialisme fem referència a quelcom més complex que un simple procés de conquesta. L'imperialisme conté un component ideològic que pot entendre's en termes hegelians com esperit, un esperit del poble que constantment s'actualitza, tracta de comprendre's conscientment i de realitzar-se materialment. La cultura es converteix en el lloc on un poble desenvolupa la seva ideologia imperial, reafirma els seus relats i els distribueix. Així els productes culturals no són inofensius, en ells s'hi juguen les qüestions imperials més importants i la seva legitimació.

Sobre aquests principis teòrics, Said analitza el context ideològic dels grans imperis del segle XIX, el britànic i el francès, partint de les novel·les més rellevants que considera fonamentals per l'articulació ideològica de l'imperi. Així pretén il·luminar les dinàmiques existents entre l'imperialisme i la cultura, que no són dimensions aïllades, sinó en estreta relació, ja que la cultura constitueix un esforç més per governar a l'altre. Ell se centrarà en la dicotomia occident-orient o nord-sud, però, a partir de les conclusions de les seves anàlisis, nosaltres treballarem sobre fets geopolítics contemporanis en dos nivells, el primer i més evident, els Estats Units d'Amèrica a la recerca d'hegemonia global en el nou imperi modern capitalista; i en segon terme, Espanya com a hegemonia castellana en un Estat multicultural; però això quedarà per capítols posteriors. De moment ens centrem en tres factors conceptuals que considero oportú distingir: *la cultura imperial*, que treballarem exclusivament a partir de Said; *l'imperialisme cultural* i *l'experiència de resistència contra l'imperi*, pels quals necessitarem l'ajuda d'altres autors que els completin i matisin.

2- Imperi i Cultura

2.1- La cultura imperial

Comencem per l'esquema general de la cultura imperial. Sorgeix en el primer moment de la relació cultura-imperi i és el motiu central en torn al que gira la obra *Cultura e Imperialismo* de Said, però ell no en fa una distinció conceptual respecte l'imperialisme cultural, que nosaltres treballarem posteriorment. Pot ser degut a aquest fet que no ens dona una definició exacta de cultura imperial, durant el desenvolupament de la seva obra va fent al·lusió a diferents aspectes que considera fonamentals d'aquesta. A continuació tractarem de desenvolupar a què fa referència quelcom anomenat cultura imperial, intentarem establir una definició que ens permeti diferenciar-lo i comparar-lo amb l'imperialisme cultural.

En el primer capítol de l'obra, Said s'endinsa en la qüestió narrativa de la cultura. Totes i cada una generen un discurs identitari, una retòrica que busca en la tradició figures o moments als quals atorgar rellevància o autoritat. Mitjançant el discurs s'interpreta el passat i se'l dota de sentit per així afirmar la seva identitat. "el modo en que formulamos o nos representamos el pasado modela nuestra comprensión y perspectiva del presente." (Said 1996, 36-37) Però ser idèntic a alguna cosa implica ser diferent a d'altres, un excés en l'estima de la mateixa cultura i els seus assoliments pot portar també a l'antagonisme fins i tot hostil respecte a les altres.

Said veu una relació molt directa entre la política imperialista i la cultura. L'imperialisme suposa el control de terres llunyanes que no es posseeixen i que ja estan habitades per altres persones, pel que és necessari que el discurs les inclogui i estableixi algun tipus de vincle per justificar-hi la presència pròpia. Un exemple molt actual i clarament simptomàtic és la del projecte d'estat Israelià: el sionisme promou en la cultura jueva una idea d'apropiació del territori pertanyent a una altra ètnia i cultura. Si no fos perquè s'inscriu en la cultura i les persones que en formen part reconeixen aquestes idees com a vàlides; si tinguessin un sentiment crític, solidari i de respecte per l'igual valor de les vides humanes dels palestins, no seria possible consentir o mirar cap a un altre lloc mentre l'Estat du a terme un projecte expansiu i de neteja ètnica: desplaçant, humiliant, violant i assassinant als palestins. Sens dubte que el discurs té una força d'influència molt gran en la política, és a dir, que la cultura representa un pilar fonamental per l'existència de l'imperi, arribant a afirmar fins i tot que n'és la condició de possibilitat: si les cultures de les nacions europees no hagués esdevingut de tal forma, tampoc existirien els imperis del segle XIX tal com els coneixem.

Al contrari, la tradició del pensament havia considerat l'esfera cultural com aïllada i sense cap relació amb l'esfera política, en ella esdevenien processos lliures i poc interessants per l'especulació teòrica ni la investigació. Per altra banda, l'esfera política i les seves dinàmiques si eren dignes d'anàlisis i estudi, sense tenir en compte res fora d'ella. Said, crític amb aquesta posició, defensa directament l'oposat: "Pero no sólo se encuentran conectadas: en última instancia, son lo mismo." (Said 1996, 108) En la idea de que son esferes separades exemptes d'interacció te lloc «la radical falsificació»: "Se vacía la cultura

de cualquier vínculo con el poder y se consideran las representaciones sólo como imágenes apolíticas, que deben ser analizadas y dispuestas como cualquier otra gramática del intercambio." (Said 1996, 108) Però aquesta concepció dels camps d'estudi com a diferenciats no només implica un empobriment del coneixement produït, també ajuden a establir un cànon i biaix sota l'aparença de neutralitat, de camps delimitats i procediments acreditats. El coneixement no sols excloïa tota relació de la cultura amb l'imperi, sinó que desacredita qualsevol investigació que ho intenti, la qual cosa, afirma Said, el va portar a escriure l'obra *Orientalisme*, per "mostrar la dependencia de esas disciplinas que se postulaban como desinteresadas, apolíticas y por encima de la sórdida historia de la ideología imperialista y la práctica colonial." (Said 1996, 87)

Però en *Imperialisme i cultura* va més enllà, ara el focus serà examinar activament com es dona aquesta interacció entre les dues esferes que en realitat són solament una. Quins són els processos de l'imperialisme més enllà de dinàmiques econòmiques i polítiques? Com es manifesten? Com un país amb un projecte imperial aconsegueix que els seus ciutadans creguin en la necessitat d'aquest i el consentin? Per què les persones del país ocupat accepten la seva subordinació? Des de la nova perspectiva podem captar una sèrie de connexions essencials entre un l'imperi i la seva cultura, el món històric i les obres de ficció que produeix. Així se'ns revela que un projecte imperial és molt més profund i extens del que podria ser un simple procés de conquesta.

"Ni el imperialismo ni el colonialismo son simples actuaciones de acumulación y adquisición. Ambos se encuentran soportados y a veces apoyados por impresionantes formaciones ideológicas que incluyen la convicción de que ciertos territorios y pueblos necesitan y ruegan ser dominados. A partir de las experiencias imperiales, las nociones acerca de la cultura fueron clarificadas, reforzadas, criticadas o rechazadas." (Said 1996, 44)

Arribem en aquest punt al concepte que conforma la connexió principal entre la realització de fins imperials i la seva cultura nacional, el que Said nomena «estructura d'actitud i referència». Si estudiem les cultures podem veure com en les seves obres o produccions apareixen un conjunt de referències tant geogràfiques, com socials, contextuals... que ajuden a construir un món en el que situar l'acció de la trama. Junt amb aquestes referències meticulosament elaborades es donen un seguit de sentiments i actituds dels personatges en conseqüència, al estar inscrits en aquest món fictici. Les estructures d'actitud i referència que s'elaboren en l'obra d'art no són completament fantasioses, sinó que al·ludeixen al món real i al context polític-social. Contribuint, per una banda, que els receptors d'aquestes obres prenguin els personatges com a referents i integrin les seves actituds i formes d'actuar en el món real, i per altra, ajuden a construir i transmetre la ideologia hegemònica i el discurs identitari de la cultura, que serà el teló de fons gràcies al qual comprendran l'obra i els interpel·larà. Aquesta estructura cultural serà la responsable d'elaborar, suportar i consolidar la pràctica imperial en el context d'una cultura a la recerca de domini imperial.

"Tengo presente esta topografía cuando utilizo los términos «estructuras de actitud y referencia» [...] Me refiero al modo en que las estructuras de localización y de referencia geográfica aparecen en los lenguajes de la literatura, la historia, la etnografía, a veces de manera alusiva y otras cuidadosamente tramadas, a lo largo de abundantes obras individuales, que sólo muestran ese modo de conexión entre ellas o con la ideología oficial del «imperio»." (Said 1996, 102)

Intel·lectuals, científics, comerciants, exploradors, administradors, poetes... inclús la classe obrera. Tots contribuïen a la realització de la realitat imperial, fins i tot aquells que no havien abandonat mai la ciutat natal. Aquesta estructura d'actitud i referència permetia que persones decents i humils acceptessin amb normalitat, com si fos evidentment clara, la idea de sotmetre pobles natius de territoris distants quasi com un deure, pel suposat fet de ser inferiors. Said emfatitza la importància d'aquests mecanismes dins de la cultura per al funcionament de l'imperi, tan importants com el nombre de persones de l'exèrcit o de l'administració.

"Según mi modesto y leal saber y entender, tras haber leído y comprendido esas «estructuras de actitud y referencia», casi no existió disenso, discrepancia o reticencia respecto a ellas: había una virtual unanimidad en cuanto a que las razas sometidas debían ser gobernadas, en cuanto a la existencia de razas inferiores, en cuanto a que una raza en particular merecía, y se había ganado totalmente, el derecho a ser considerada como aquella cuya misión principal era extenderse fuera de sus propios dominios." (Said 1996, 103)

Ara podem comprendre millor al que ens referim quan parlem de cultura imperial: és aquella cultura que abraça plenament la ideologia imperial i d'expansió territorial. Observem en les persones que la conformen i en les obres culturals que produeixen un seguit de creences i actituds respecte a jerarquies, idees de progrés, deure d'expandir-se... idees que sempre acaben identificant a un mateix en el lloc més elevat i de privilegi. Aquesta cultura contingent, fruit del seu procés històric en relació amb altres, pretén monopolitzar el lloc d'enunciació ontològic, establir unes essències i fixar així una estructura jeràrquica: el sistema tracta d'eliminar i fer impensable en la cultura tot allò que pugui suposar una alternativa al punt de vista hegemònic: "parecían constituir a la vez una estética, una política y hasta una epistemología inevitables e insoslayables". (Said 1996, 63) Els artistes només són capaços d'imaginar un món ajustat a l'esfera de domini occidental, els espectadors, incapaços de comprendre que els pobles sotmesos puguin estar en desacord i vulguin portar vides lliures fora de la dominació. Així els propòsits de la cultura seran reinterpretar, inscriure i expandir les àrees d'influència de l'imperi. També ho seran per aquelles cultures en un procés d'independència o reivindicació nacional.

La cultura imperial, però, pressuposa el silenci d'aquells que pretén sotmetre, els pressuposa incapaços d'intervenir en el discurs sobre ells mateixos, de llegir i respondre a el que es diu. Said afirma que és infreqüent que es reconegui la necessitat d'escoltar als pobles colonitzats. Així un imperi adquireix autoritat i reclama l'hegemonia narrativa, no només amb la devaluació de l'altre, també mitjançant la força coercitiva o física. "Finalmente la autoridad del observador y de la centralidad geográfica europea es reforzada por un discurso cultural que relega y confina lo no europeo a un rango secundario racial, cultural y ontológico." (Said 1996, 112)

L'acceptació de la subordinació narrativa, entenent que la subordinació física és més difícil de resistir en condicions de desigualtat, contribueix també que l'imperi que et subordina persisteixi. S'interpreta la història comú de les dues cultures només des del punt de vista d'una, esborrant la història, tradicions i emocions de l'altra. Un exemple il·lustratiu i contemporani: si els Estats Units, que té l'hegemonia narrativa occidental, bombardeja una escola a l'Iran, sense provocacions prèvies, matant desenes de nens i professors

innocents, ho considera un «atac preventiu». Ara bé, si l'Iran bombardegés una escola als Estats Units es consideraria un "atac terrorista" inadmissible fruit d'una societat bàrbara. Podem veure amb una mica de sentit crític aquesta doble vara de mesurar el mateix acte per part de la potència i la seva retòrica. "[El imperio] proveyó a la vez a las fuerzas de la acumulación planetaria y del dominio mundial de un motor ideológico autosuficiente y simultáneamente tendió una pantalla sobre el proceso, proclamando que el arte y la cultura nada tienen que ver con «eso»." (Said 1996, 112)

Amb el canvi d'òptica que proposa Said, el que contempla la relació directa entre cultura i imperialisme, ens permet "desafiar la autoridad soberana e indiscutible del observador occidental, supuestamente desinteresado." (Said 1996, 100) En el segon capítol de l'obra, analitzarà les novel·les de J.Conrad, J.Austen, R.Kipling i A.Camús per provar i aprofundir en aquests arguments. Però, per què la novel·la com a objecte d'estudi? Segons Said no trobem en cap altre lloc tantes al·lusions a fets imperials amb tanta freqüència com a la novel·la del segle XIX. Durant aquesta època les novel·les realistes de les cultures dominants utilitzen les colònies com a llocs de possibilitat i oportunitat des d'on generar grans relats sobre viatges i riqueses. A més "Hacia 1840 la novela inglesa había logrado un carácter eminente como la forma estética y la voz intelectual más prestigiosa dentro de su sociedad" (Said 1996, 129) a l'hora que va fer-se accessible per a la gran majoria de la població, més enllà de l'aristocràcia. Said posarà en pràctica durant l'anàlisi el que anomena «lectura en contrapunt» volent significar la necessitat d'atendre aquests tints ideològics imperialistes de la novel·la, assenyalant allò que hi és present en silenci, alhora que es busquen de quina manera s'exclouen aquelles perspectives de la resistència a l'imperi, presentant-lo com una hegemonia incontestable. D'aquesta manera la novel·la ocupa un lloc important en el referent a la identitat occidental i al manteniment dels seus imperis. És una forma cultural en la qual s'elabora i articula el poder, reforçant-lo i perpetuant-lo.

Així i tot, en el context imperial decimonònic, no ens trobem davant una estratègia política explícita on l'Estat busca influir en la cultura de manera propagandística, com acabarà passant al segle XX. Tanmateix els autors no poden ser considerats genis individuals les obres dels quals són manifestacions de la seva creativitat incondicionada. Com hem assenyalat, la cultura i la política conformen una interacció dialèctica que les desenvolupa simultàniament, podríem dir que s'acompanyen i es mantenen mútuament, per tant, que no existiria l'un tal com el coneixem sense l'altre. Així la producció d'una novel·la esdevé en un context històric i social on, tant els autors com els lectors, es veuen inscrits, reconeixent-lo i acceptant-lo. El conjunt de novel·les va establint una tradició nomenada per Harry Levin com «institució literària», forma una empresa continuada en el temps que influenciarà a nous autors i lectors, contribuint significativament a articular, transmetre i consolidar l'estructura d'actituds i referències d'una visió cultural concreta. Per tant, ajuda a mantenir el statu quo, i quan aquest és el del context imperial, d'igual manera el procés novel·lístic l'acompanya.

"De hecho, elabora y sostiene una realidad que hereda de otras novelas, a las que rearma y vuelve a poblar de acuerdo con la situación de su creador, sus dones y predilecciones. Lo que resulta de todo ello es una pintura lentamente construida con Inglaterra -esbozada y definida hasta los más

pequeños detalles en los aspectos sociales, políticos y morales- en el centro y con una serie de territorios de ultramar vinculados a ella en las periferias." (Said 1996, 133)

Aquesta institució literària se'ns apareix com a normativa i sobirana, s'autovalida en el seu curs narratiu i en la seva tradició, generant una mena d'autoritat que serà reafirmada pels autors que respectaran les convencions i acataran els esquemes que es marquen en la tradició, lligant-los en la narració amb circumstàncies i referències fàcilment perceptibles. "Així pues, la novela se convierte en una narración histórica concreta, moldeada por la historia real de las naciones reales." (Said 1996, 138) No només sorgeix en un context històric contingent, sinó que des d'ell és narrativitza i s'interpreta aquest context en funció d'un interès conscient o no, conseqüentment els lectors reconeixen la interpretació i la realitzen fàcticament segons les estructures formades per l'autoritat. Per tant, en la novel·la hi trobem, en primer lloc, una institució amb autoritat i poder, en segon, un seguit de mecanismes narratius altament regulats, mecanismes que estableixen convencions, inclusions, exclusions... i en tercer, una estructura d'actituds i referències reconeixibles. "Cada novela, al confirmar y enfatizar en su conclusión una jerarquía subyacente de familia, propiedad y nación, imparte a esa misma jerarquía un fuerte sentimiento escénico de espacio compartido". (Said 1996, 140)

Per Said la novel·la ocupa un lloc central i autoritzat des d'on s'observa, enregistra i ordena el discurs. La burgesia ha ostentat aquest poder representatiu tant del jo com de l'altre, perquè no tothom, inclús en la cultura occidental, l'ostenta. En la narració observem com es posen límits a aquells considerats subordinats, sempre sota el pressupòsit de què són inferiors per ser diferents. Diferència que des d'aquest poder s'estableix. "Així, se ha mostrado que el mecanismo mismo de la representación es responsable de mantener subordinado al subordinado e inferior al inferior" (Said 1996, 141). En aquestes novel·les que analitza Said, mentre els herois gaudeixen d'infinites possibilitats d'anar on es vulgui i disposar de tot allò necessari per convertir-se en el que les seves inquietuds els impulsen a ser, els subordinats, per altra banda, són constantment instrumentalitzats, infantilitzats, o simplement invisibilitzats. Se'ls associa amb els vicis de la mandra o indisciplina, sense parar compte a les circumstàncies i necessitats insurrectives dels natius que explicarien el seu comportament. I aquestes diferenciacions, com hem anat apuntant fins ara, no són un simple reflex del context imperialista, sinó que sorgeixen en la cultura i poden inclús ser anteriors a la pràctica imperial, ja que en el contínuum de la tradició ja han sigut proposades i autoritzades.

"Como he venido señalando, es una reducción demasiado simple sostener que en la cultura europea o norteamericana todo prepara o consolida la gran idea del imperio. No obstante, sería históricamente torpe dejar de lado tales tendencias -en la narrativa, en la teoría política o en las técnicas de la plástica- que capacitaron, animaron, y de otras maneras alimentaron la disposición occidental a adoptar y disfrutar de la experiencia del imperio." (Said 1996, 141-142)

Repassarem, per acabar, les conclusions que Said extreu dels autors que analitza. En *El corazón de las tinieblas* de Conrad podem veure un exemple de com es construeix una imatge d'Àfrica filtrada per una sèrie d'eleccions preses per l'autor durant el context del repartiment d'Àfrica per part de les potències occidentals. El protagonista de la història, Marlow, un explorador occidental, no presenta altra cosa que el punt de vista imperialista.

Conrad ens mostra dos aspectes fonamentals de la relació imperialisme-cultura: una idea de poder per a dominar territoris llunyans i una pràctica autojustificada que busca disfressar o legitimar a través de l'autoritat aquesta força d'imposició sobre l'altre. Es presenta Àfrica com un continent fosc, desconegut, que cal descobrir i conèixer, però sense admetre mai que allí ja hi viu gent amb una societat, història i cultura que resistien l'imperialisme i volien viure lliures del seu domini. Aquesta era l'única forma de molts lectors europeus d'aproximar-se a Àfrica el màxim possible.

En l'obra Mansfield Park de Jane Austen trobem una altra problemàtica geogràfica: "se trata de una novela basada en una Inglaterra que necesita, para la perpetuación de su estilo de vida, de una isla del Caribe." (Said 1996, 165) En el transcurs de la novel·la es construeix la idea que aquests territoris estrangers han de ser subordinats en funció de la seva utilitat per la potència. Es normalitza la disposició del territori i de la seva gent en favor de les necessitats pròpies. La qüestió de la representació esta lligada aquí amb l'interès. Aquesta visió de l'altre en funció de la seva explotació també és defensada per Mill en els *Principis de l'economia política*:

"No podemos apenas considerar estas (lejanas posesiones nuestras) como países que mantengan un intercambio de bienes con nuestros países, sino, más adecuadamente, como remotas propiedades agrícolas o manufactureras que pertenecen a una comunidad más grande. [...] el lugar en el que Inglaterra encuentra conveniente llevar a cabo su producción de azúcar, café u otros productos tropicales." (Said 1996, 156)

En la novel·la, però, no es tenen en compte les conseqüències pels natius d'aquesta explotació i extracció en el seu territori. S'eviten els escenaris que farien referència al maltractament i a la crueltat evident en el fet de la possessió d'esclaus en una plantació, pel fet que el discurs no anava dirigit ni havia de complaure a audiències natives. Es representava acríticament la jerarquia que proclamava que europeus havien de dominar i els no europeus ser dominats, condemnant-los a una permanent posició de productor de sucre, sense cap possibilitat de mobilitat social ascendent.

Tant Kipling com Camús també estan lluny de qüestionar el dret dels europeus blancs a manar. Cap dels dos era un agent neutral respecte a la qüestió imperial, ja que es van criar en territori conquerit, però formaven part de famílies d'origen europeu que havien emigrat a les colònies. No solament representen quelcom tan difús com la consciència europea, sinó que en l'obra es naturalitza la dominació europea en el món no europeu. En la novel·la Kim de Kipling, més enllà de les constants referències estereotípiques a l'Índia que doten el relat d'aura exòtica pels occidentals, Said emfatitza en com es rebaixa el ressentiment i la resistència del poble natiu davant el domini britànic. En un episodi es fa referència al motí de 1857, explicat per un natiu que adopta una postura curiosament alineada amb la dels britànics, en ella el motí s'inicia a causa de la irracionalitat del nacionalisme indi i la propensió natural del natiu cap a la delinqüència. L'home blanc, en canvi, és representat com a pare i jutge i els seus actes violents no són sinó obligacions morals de càstig i ordre.

Camús pot ser l'autor més recent en el que trobem reclams ontològics colonials. Seguint la institució francesa, la seva obra reforça les raons colonials per les quals França té dret a representar, ocupar i posseir Algèria. En *L'estranger* o *La pesta* els algerins només apareixen

com a estranys la vida dels quals no és rellevant ni significativa. I aquesta carència de sentit en la individualitat existencial de la filosofia de Camús, que adopta l'estoïcisme davant la crueltat i indiferència còsmica, serà interpretada per Said i altres autors com una idea que concorda bé amb aquell poder que busca menys intromissió i resistència per part d'individus que desistirien de governar el seu destí. (Chomsky 2004, 203)

Said insisteix en el fet que reduir les obres a simple propaganda imperial seria un error, però també ho seria no parar atenció als seus vincles amb el poder, que les informaven i les feien possibles. Com hem vist en aquests exemples, els diferents autors articulen un univers simbòlic en què les jerarquies entre pobles, la centralitat d'Occident i la legitimitat de l'expansió territorial es presenten com a pressupòsits implícits en el relat, comportant un efecte informatiu en el públic. La maquinària narrativa de l'època imperial, com veiem, es caracteritza per seguir un semblant procediment: mitjançant una autoritat intel·lectual i a partir d'una lògica racional es reclama ontològicament un territori, es redueix i reconstrueix al natiu com algú a qui cal administrar i governar, s'atribueix a l'ocupant la noció de salvador altruista que civilitzarà aquell poble sense reparar en la violència que exerceix i, finalment, s'esborra la història, la presència pròpia passa a ser normativa i s'elimina l'alternativa, relegant als natius sota un destí del qual mai escaparan.

En conclusió, el plantejament de Said permet repensar el fenomen imperial més enllà de la seva dimensió estrictament política o econòmica, situant la cultura com un espai central en la seva constitució i manteniment. Com hem intentat mostrar, s'hi dona una profunda imbricació entre cultura i poder. La cultura participa activament en la producció de significats, representacions i categories que fan possible imaginar, justificar i naturalitzar la dominació imperial. Quan això succeeix és quan parlem de cultura imperial. En aquest sentit, la cultura no sols reflecteix el context històric de l'imperialisme, sinó que contribueix a configurar-lo i a dotar-lo d'una coherència ideològica compartida pels seus integrants.

2.2- Imperialisme cultural

Fins ara hem treballat sobre el concepte de cultura imperial, fent referència amb aquest terme a un fenomen que relaciona la cultura amb l'imperi de forma interna, és a dir, és aquell procés mitjançant el qual una cultura esdevé, per si mateixa, imperialista. Ara bé, aquest fenomen forma part d'un primer moment d'interacció entre la cultura i l'imperi en un context imperial molt concret, el dels grans imperis europeus de la modernitat. Vol dir això fora d'aquest no es dona cap mena de procés que relaciona la cultura i l'imperi? A continuació veurem com sí que s'hi dona, en la forma de l'imperialisme cultural. Fem referència amb aquest terme a una dinàmica que és diferencia de l'anterior perquè ja no és interna, sinó externa, ja no busca expandir-se, sinó exportar-se. El domini ja no passarà per l'expansió territorial sota justificació cultural, sinó que es tractarà d'exportar la cultura, que pròpiament constituirà l'instrument de domini, més enllà de les fronteres de l'Estat. L'imperialisme cultural és més propi de formes de domini imperial actuals o de context

neocolonial i s'han vist fortament intensificat a causa dels avanços tecnològics més recents. És per això que el concepte d'imperialisme cultural ha sigut molt rellevant en la reflexió contemporània i ha generat molt interès. A partir de bibliografia com Cultural *Imperialism Essays on the Political Economy of Cultural Domination*, que recopila un conjunt de textos de diversos autors, *La justicia y la política de la diferencia* de Iris Marion Young i alguns fragments de l'obra de Said, presentarem a continuació les reflexions dels diferents pensadors que ens ajudaran a comprendre la problemàtica d'aquest fenomen "difícil d'entendre, però més difícil d'acceptar" (Hamm & Smandych 2005, 20)

Primer comencem repassant algunes de les definicions que els diferents autors en fan per intentar establir un marc comú al parlar d'imperialisme cultural. A diferència de la cultura imperial de Said, aquí si trobem intents directes de definir el concepte. Per a Schiller imperialisme cultural fa referència a "the sum of the processes by which a society is brought into the modern world system and how its dominating stratum is attracted, pressured, forced, and sometimes even bribed into shaping social institutions to correspond to, or even promote, the values and structures of the dominating center of the system". (Hamm & Smandych 2005, 3) És a dir, que en un panorama polític global on els Estats mantenen relacions internacionals es posen en pràctica una sèrie de mecanismes que pretenen subordinar culturalment a alguns Estats als més poderosos. L'imperialisme cultural és el poder d'universalitzar particularismes d'una cultura concreta per tal d'influir en el comportament i institucions de les altres nacions, fent passar a l'hora inadvertida aquesta subtil estructura de domini.

Hamm pensa l'imperialisme cultural com la forma més sofisticada i comprensiva de «indústria de la consciència»: "In an Orwellian manner, human consciousness has become subject to large-scale planned production processes. More important is to win people's hearts and minds for the imperialist interests and purposes." (Hamm & Smandych 2005, 23) Per ell és un fenomen que es dona en la consciència dels individus, perfectament sofisticat per servir als interessos de l'imperi, però no en aquells individus que conformen la mateixa cultura del centre imperial, sinó en el que formen part de l'altra cultura el territori de la qual s'ha de subordinar. Així les idees d'una cultura estrangera comencen a modelar la pròpia perspectiva, l'enteniment del món, de les persones i d'un mateix, la tradició, la moral, els valors... Hamm ho associa a un procés de «brainwashing» que provoca la progressiva perduda de valor de la cultura pròpia fins a gairebé desaparèixer o convertir-la en una caricatura estereotípica.

Sarikakis, per altra banda, remarca que el concepte pretén expressar un profund desequilibri en la forma en què les cultures es relacionen i s'influencien, com també hi ha una desproporció en les produccions culturals i el seu consum en el panorama internacional. S'ha de tenir en compte al tractar l'imperialisme cultural com les relacions de poder polític i econòmic afecten la dimensió cultural, i com aquesta contribueix a mantenir les relacions de poder polític i econòmic. És per això que hi ha tant d'interès per part d'algunes nacions per imposar els seus productes culturals: significa controlar-les en les altres dimensions de manera subtil i mantenir el procés de domini.

Young considera que l'imperialisme cultural forma part d'un dels cinc mecanismes d'opressió cap als individus. "Experimentar el imperialismo cultural es experimentar cómo

los rasgos dominantes de la sociedad vuelven invisible la perspectiva particular de nuestro propio grupo al tiempo que estereotipan nuestro grupo y lo señalan como el otro." (Young 2000, 103) Això és degut, argumentarà, que l'imperialisme cultural pretén universalitzar l'experiència del grup dominant, convertint la seva posició en normativa i neutral, silenciant i invisivilitzant altres punts de vista. Com que el grup dominant te més capacitat de produir i projectar les seves expressions culturals, es disseminen més i aspiren a convertir-se en expressions universals, com representatives de la humanitat en general, negant o acusant d'esbiaixades les perspectives d'altres cultures. I és aquí on radica la injustícia que porta a la opressió, coincidint amb les propostes dels altres autors: "que las experiencias e interpretaciones de la vida social propias de los grupos oprimidos cuentan con pocas expresiones que afecten a la cultura dominante, mientras que esa misma cultura impone a los grupos oprimidos su experiencia e interpretación de la vida social." (Young 2000, 105) Així el grup dominant reforça la seva posició i sotmet als altres als seus criteris i normes. Young ve a defensar que no existeix una perspectiva general imparcial, tota perspectiva influeix en una producció o interpretació de significat concret, insistir a establir una perspectiva general sol serveix per reforçar el privilegi d'uns, ja que és la seva perspectiva i interès la que dominen aquesta unificació.

Podem observar una sèrie de trets comuns en tots aquests intents de definir l'imperialisme cultural. Diríem a partir dels autors que l'imperialisme cultural es pot formular com un procés mitjançant el qual una cultura, vinculada a un centre de poder polític i econòmic dominant, imposa a través de produccions culturals una sèrie de significats, valors i formes d'entendre el món sobre altres cultures, amb l'objectiu de mantenir relacions de domini i subordinació. Així, les desigualtats en la producció i circulació d'aquests productes reforcen les relacions de poder econòmic i polític.

Com veiem, la relació entre cultura i imperi continua vigent i és més forta que mai, es un procés que es retroalimenta en forma de cercle viciós. La cultura constituirà l'instrument principal de domini en el context neoimperial o, dit en altres paraules, la cultura constitueix el "soft power" de l'imperialisme, tan necessari per al govern i control com l'exèrcit o la policia. Els autors de l'imperialisme cultural amb els que treballem dirigeixen la seva crítica a l'imperi Nord-americà, on més fàcilment podem veure el seu paper hegemònic en la producció cultural i la utilització del soft power com a forma de domini.

"America's global domination has been achieved largely through non-military means—in short, through the extension, assertion, and influence of its soft power. [...] American hard power is necessary to maintain global stability. American soft power—movies, pop music, television, fast food, fashions, theme parks—spreads, validates, and reinforces common norms, values, beliefs, and lifestyles. Hard power threatens; soft power seduces. Hard power dissuades; soft power persuades." (Hamm & Smandych 2005, 6)

L'objectiu de l'imperialisme cultural és aconseguir els resultats desitjats pel centre de poder a través de la cultura, fent que les cultures perifèriques absorbeixin l'estil de vida i els valors capitalistes mitjançant l'atracció, el consentiment i la distracció més que la força.

Com exposa Hamm, "Germany became an American colony not only in the hard facts of politics and economics, but also in our minds." (Hamm & Smandych 2005, 20) L'imperi Nord-americà no només ha buscat un domini del sud global, sinó l'hegemonia global, que

ha pogut aconseguir amb més eficàcia gràcies a l'imperialisme cultural. A conseqüència d'això més pensadors occidentals han reflexionat sobre el fenomen. Mitjançant la seva cultura massivament exportada, els Estats Units, han vingut a formalitzar el cànon del ser occidental, homogeneïtzant gran quantitat de cultures sota una de sola, la seva, que passa a ser la normativa al mateix temps que s'esborren les particularitats de les altres. Implanten d'aquesta manera en el panorama internacional una imatge d'ells mateixos representats com herois que lluiten per la llibertat, la democràcia i la justícia. És el procés de l'imperialisme cultural portat a terme pels EUA, que busquen establir el criteri i la norma sota la qual els altres s'adaptaran, ja que el soft power passa desapercebut, per respondre als seus interessos com, per exemple, accés lliure a materials o energia com el petroli, liberalització dels mercats i sistemes de govern tipus americà (democràcies si és que el president elegit és afí a Nord-amèrica o dictadures sempre que col·laborin amb els EUA) "Other ways to organize society are not accepted, and reservations against the imposition of American standards are suspected to be, or at least to support, terrorism." (Hamm & Smandych 2005, 21) Val a dir que la utilitat de l'imperialisme cultural és coneguda i posada en pràctica pels Estats Units ja des de la guerra freda, on exportar la cultura americana assegurava que les nacions prenguessin un estil de vida capitalista a l'hora que rebutjaven idees comunistes o de redistribució social, associant-les al fracàs econòmic i a la tirania.

Sarikakis, però, ens avisa que aquest fenomen pot succeir no només entre diferents Estats, també és una dinàmica que es pot donar dins d'un mateix Estat. Aquells Estats grans que comprenguin més d'una nació, solen determinar-ne una com a central, establint una jerarquia en relació amb les altres relegades a la perifèria. Espanya exemplificaria aquesta situació on es dona un Estat amb una varietat de nacions i pluralitat de cultures: castellana, catalana, valenciana, balear, basca, asturiana, gallega, andalusa, canària... gairebé una per cada comunitat autònoma, podríem dir. L'existència d'aquesta multiplicitat de cultures no implica la igualtat de poder entre elles. La postura d'Estat unitari que requereix una identitat i cultura unificada és expressió de l'imperialisme cultural intern. Sota l'homogeneïtzació de les diferents cultures en una de comuna que faci referència a "l'espanyolitat", la cultura espanyola o el ser espanyol només fa referència a l'experiència del grup dominant, és a dir, la dels castellans, convertint la seva posició en normativa i en el lloc més elevat de la jerarquia, la resta ocupen els llocs subordinats, sota l'amenaça de invisibilització i desaparició. Per què es diu que algú parla "espanyol" si espanyol no és un idioma, sinó un Estat on es parlen una varietat d'idiomes? La castellanitat és la norma, una norma que tracta de esborrar les altres, tret d'algun element que adoptarà descontextualitzat, per exemple la paella o el flamenc. L'espanyolitat segueix el mateix esquema en l'àmbit local que l'americanització en l'àmbit global. "Local and national culture industries are directly colonized by core culture industries" (Hamm & Smandych 2005, 82) L'objectiu continua sent mantenir el domini castellà sobre les altres nacions, perpetuar la desigualtat política i restringir l'autonomia. Tornarem sobre aquesta qüestió més endavant, abordant específicament la seva relació amb la catalanitat.

En aquest moment, seguint la reflexió, podem veure com la crítica gira en torna a un factor recurrent: el problema de les influències. Com defensa Bauman i hem mencionat a la introducció, la cultura no és un ens fix, basat en una essència. Al contrari, degut al seu dinamisme i al contacte amb altres cultures, fàcilment es pot veure influenciada i

modificada, així no hi ha cultures pures, sinó híbrides. El concepte de globalització va servir per a associar aquest procés de les cultures en un marc internacional, on es posen en contacte cultures d'arreu del món a partir del moviment d'informació, persones o altres elements, modificant-se les unes amb les altres. Tot i que Said és proper a Baumann quant a la concepció de cultura, entén la problemàtica més enllà d'una simple relacionalitat innocent entre elles. Aquesta idea pot emmascarar les estructures de poder, pel que admet l'existència del que anomena «problema de les influències», a saber, que les relacions entre cultures no es donen en igualtat, sinó que son relacions jeràrquiques, de poder i dominació que busquen esborrar l'experiència i historia de l'altre, establir essències fixes de cada esser i negar l'autonomia narrativa del oprimit.

"Debemos tener en cuenta la persistente disparidad de poder entre Occidente y lo no occidental si queremos comprender formas culturales como la novela, el discurso etnográfico e histórico y ciertas obras poéticas y operísticas en las cuales abundan las alusiones a estructuras basadas en tal disparidad." (Said 1996, 299)

La intensificació de connexions i els modes d'interacció entre cultures no són en cap cas espontànies ni inofensives, com hem defensat, trobem Estats amb aspiracions imperials que les aprofiten intervenint-les. Per tant, és important parar atenció i entendre aquests processos. Així sorgeix el concepte d'imperialisme cultural, com a crítica i contraposició a la idea de globalització; els pensadors d'aquesta no han captat la complexitat, profunditat i implicacions de les influències entre cultures. R.Smandych referencia aquesta crítica constantment, ja que associa a la noció de globalització l'efecte de fer passar per neutrals i necessàries les relacions transnacionals de poder, ocultant així les dinàmiques de domini i jerarquies entre Estats, és a dir, ocultant els nous mecanismes de domini imperial basats en els soft powers. "Is the force we feel behind cultural imperialism the American power cadres, or is it anonymous globalization?" (Hamm & Smandych 2005, 20)

Els defensors de la globalització, sigui per ingenuïtat o per malícia, solen usar una argumentació afí al pensament liberal tant econòmic com polític. Defensen la no-intervenció en les comunicacions entre cultures, que no han de ser protegides o preservades artificialment, ja que suposadament totes interaccionen recíprocament i en igualtat de condicions. Alguns autors utilitzen el concepte de "cultural loss" per fer referència als canvis o als trets culturals que es perden en el procés de globalització, encobrint la idea que existeix un poder coerciu en aquestes relacions. Altres directament defensen a l'estil del darwinisme social que les cultures deurien ser prou fortes per perdurar en la confrontació amb les altres, si no perduren serà degut a la seva inferioritat i el canvi esdevindrà una millora. La crítica que sorgeix del concepte de globalització ens porta a la seva reformulació com a imperialisme cultural, ja que, de fet, observem com els patrons i desenvolupament globals de canvi estan vinculats a les estructures de poder entre nacions. Aquelles que busquen el domini global utilitzen aquestes imposicions culturals subtils, però coercitives.

"we must also always be cautious of the way we use the term globalization, because, perhaps more often than not, it is a concept that is used arguably to depersonalize and anonymize the real power structure while in fact we know that the top of the global power hierarchy is formed by the Wall Street-Treasury Complex and its political puppets and economic allies in the US and other Western countries." (Hamm & Smandych 2005, 5)

Però com es dona aquesta imposició cultural? Per què les relacions entre cultures no es donen en igualtat, i mentre unes tenen un gran impacte sobre altres, aquestes no afecten en absolut les cultures dominants? Gran part dels pensadors de l'imperialisme cultural defensen que és per culpa dels mitjans de comunicació i a les noves tecnologies de la informació com internet i les xarxes socials, que s'han desenvolupat fortament en l'actualitat. Quan el poder econòmic inverteix i s'apropia del poder mediàtic, comença a intervenir en el poder polític, en deteniment de la democràcia. A través de la cultura s'influeix en l'opinió pública i es promouen els interessos capitalistes, aquest és el fenomen que vivim avui en les democràcies occidentals tecnocapitalistes. Les elits compren xarxes socials i mitjans de comunicació encara que impliquin pèrdues milionàries, el guany és poder polític i cultural. Amb el poder de generar i difondre narratives fan que obrers votin en contra dels seus interessos. Per altra banda, la propaganda busca provocar histèria en els espectadors: anuncien contínuament crims d'immigrants, històries d'ocupacions d'habitatges, perspectives esbiaixades en conflictes bèl·lics... Encara que la mentida o l'exageració sigui evident, l'important és la repetició del missatge, que acabarà integrat i pressuposat com a vertader en l'opinió de les persones. Pot semblar el fenomen de la cultura imperial que Said analitzava en la novel·la, però modernitzat. La diferència radica en que se desenvolupa de forma mecànica i intencional, amb l'objectiu d'implantar certes polítiques. La potència imperial no només usarà aquests mecanismes en el seu territori, també i sobretot en aquells que busqui dominar.

Hamm ens avisa, quan un imperi busca exportar-se i influir d'aquesta manera altres nacions, buscarà el poder en els mitjans de comunicació. Com? Els EUA han sigut experts en això: desestabilitzaran l'economia de les nacions portant-les a prendre mesures com la privatització del sector públic o desregularització d'intervenció estrangera, llavors s'apropiaran dels mitjans de comunicació per difondre el seu missatge: que no hi ha alternativa al capitalisme ni a l'estil de vida nord-americà, concebent la seva realització com a meta vital. "then capitalism is the most aggressive of cultural imperialists." (Hamm & Smandych 2005, 25) L'objectiu de l'imperialisme cultural nord-americà és, a la fi, servir al capitalisme imposant-lo arreu del món.

"Neo-liberal political and economic strategies pave the way for, and are accompanied by, the influx of Western media, of monopolistic Western conceptions of human rights and good governance, of Western popular culture and tourism—in fact, of cultural imperialism in language, science and education, religion and the arts, and in systems of belief, cosmology, and self-interpretation, they are organized as capitalist enterprises; they depend on advertising." (Hamm & Smandych 2005, 26)

Per ell les intrusions culturals expressen les estructures de poder capitalistes: si es monopolitzen els mitjans de comunicació i no tens altra opció que consumir productes culturals produïts en un mateix centre, només tens dues opcions: aïllar-te o exposar-te. La primera no sembla molt possible vivint en comunitat, la segona t'aliena de la teva cultura i tradició, canviarà el teu criteri moral i estètic.

Així les tecnologies de la comunicació juguen un paper clau en la construcció i reproducció de l'hegemonia cultural, integrant cultures a través del moviment d'informació, imposant en cultures estrangeres certs valors sobre altres. L'imperialisme cultural mediàtic ha sigut intensificat pel seu recent desenvolupament, Sarikakis en dona dos motius: "First, media

defeat spatial restrictions. Second, communications media serve the commodification of the production and distribution of cultural products." (Hamm & Smandych 2005, 84) La privatització i mercantilització dels espais públics no han portat un enriquiment de les cultures, sinó tot el contrari, ha eliminat l'espai comú per al diàleg i l'expressió, ha reduït la lliure participació dels ciutadans convertint-los en mers consumidors.

Segons el text de Germann (Hamm & Smandych 2005, 93), les pel·lícules de l'oligopoli dels 7 estudis de Hollywood més grans representen el 90% de films projectats en els cinemes d'Europa. Menys del 3% de les pel·lícules estrangeres són projectades en els cinemes dels Estats Units, el que significa que la major part dels nord-americans no tenen cap altra visió del món tret de la que és representada per Hollywood. Els blockbusters[1] són imposats als cinemes de tot el món a causa de la gran inversió de capital en màrqueting i distribució, contra la qual productors locals no poden competir. No es tracta tant que aquests petits productors no puguin fer cinema alternatiu, com que la gran majoria de consumidors mai veuran un film que plantegi una perspectiva diferent a l'hegemònica, cosa que provoca, en el pitjor dels casos, la uniformitat de pensament.

Per evitar-ho alguns governs prenen mesures altament criticades, doncs l'oligopoli declara que duen a terme censura en inofensius béns d'entreteniment, però aquestes mesures mostren gran millora en la preservació de les cultures afectades. Ara bé, aquests governs es veuran pressionats pels més poderosos. En aquest punt i per acabar sol ens queda preguntar-nos, com és possible que el teòric free flow d'informació hagi esdevingut en one-way flow? Buscarem la resposta en l'obra *Many Voices One World* que hi dedica a la qüestió un apartat anomenat *Flaws in comunication Flows.* En aquest ens explica els obstacles de la comunicació en quatre punts.

El primer fa referència al free flow, explicant-nos que després dels estats totalitaris del segle XX, la declaració dels drets humans reconeix el dret de llibertat d'opinió i expressió, incloent-hi el dret a buscar, rebre i difondre informació i idees a través de mitjans de comunicació i més enllà de les fronteres entre països. La implementació d'aquest dret ha sigut difícil i s'ha interpretat més com el dret a rebre informació descuidant els vessants de la cerca i la difusió d'informació. Per altra banda, el dret es veu obstaculitzat no tant per la censura de règims autoritaris, com per la tendència monopolística i corporativa.

"When the public has only a single source of news, or where various sources have the same general orientation, it is the monopolist who is in a position to decide what facts will or will not be presented, what opinions will or will not be conveyed." (UNESCO 1980, 140)

La implementació del free flow, que beneficia a uns més que a altres, en concret a aquells que posseeixen millors recursos per a la comunicació, ens porta a una desigualtat que constitueix el segon obstacle, el one-way flow. Com que no es dona un intercanvi entre iguals, entre agents lliures i de forma democràtica, es converteix el flux d'informació en unidireccional, dels països grans i poderosos als més petits, dels més desenvolupats tecnològicament als que menys, en definitiva, del centre a la perifèria."But seen broadly, the one-way flow in communication is basically a reflection of the world's dominant

[1] L'equivalent a un hit o best-seller en el mon audiovisual.

political and economic structures, which tend to maintain or reinforce the dependence of poorer countries on the richer." (UNESCO 1980, 148)

El tercer obstacle fa referència al vertical flow, és a dir, no només és que hi hagi un únic sentit en la transmissió d'informació, sinó que la desigualtat fa que aquest sentit sigui vertical en comptes d'horitzontal. La direcció del flux va de la part alta de la jerarquia social o de nacions, a la baixa, i mai a la inversa. La comunicació vertical havia sigut típica dels Estats autoritaris amb una rígida estratificació social, però actualment està tornant a ressorgir en el context capitalista, tan nacional com internacionalment. La tecnificació i professionalització de la comunicació exclouen a les persones ordinàries del dret a generar i difondre informació, accepten que la informació ve d'onada pels experts sense contrastar-la ni qüestionar-la. El diàleg obert i horitzontal s'impossibilita. "[...] there is a growing concern that the very nature of mass media offers the minority who control them enormous power to spread downwards their chosen ideas and images to the majority of people." (UNESCO 1980, 150)

En quart i últim lloc tenim la mercantilització de la comunicació. En la societat capitalista la comunicació esdevé una activitat comercial, en última instància busquen generar beneficis més que oferir informació de qualitat. El contingut s'ha de vendre, es converteix en un bé de consum, la qual cosa fa perdre el valor social que aporta la comunicació. L'altra conseqüència d'aquest aspecte és el màrqueting i els grans conglomerats empresarials de telecomunicacions als que hem anat fent referència constantment. "This dual influence of audience and advertising has caused, according to some critics, a part of television to become anti-cultural - not just dominating culture, but, in essence, destroying it." (UNESCO 1980, 153)

L'anàlisi desenvolupada en aquest capítol permet concloure que l'imperialisme cultural designa una forma específica de dominació en el qual la cultura deixa de ser únicament el marc intern que legitima l'expansió imperial i es converteix, ella mateixa, en vehicle directe de subordinació sobre altres pobles. Aquí el domini no depèn necessàriament de l'ocupació física o administrativa d'un territori, sinó de la capacitat d'una cultura vinculada a un centre de poder polític i econòmic a universalitzar-se. Com hem vist, l'imperialisme cultural s'exerceix mitjançant mecanismes aparentment no coercitius, no obliga, sinó que produeix subjectes que desitgen allò que el poder necessita. La interiorització d'aquests esquemes transforma la dominació en consentiment, i el consentiment en reproducció espontània de l'ordre existent.

Els diferents autors treballats en aquest apartat convergeixen en la idea que l'imperialisme cultural no pot entendre's com un simple procés d'intercanvi o influència recíproca entre cultures. La capacitat d'una cultura per projectar-se globalment no és independent de la seva posició en l'estructura econòmica i política mundial; al contrari, n'és expressió i instrument alhora. Així, la difusió massiva de productes culturals, la concentració dels mitjans de comunicació i la configuració unidireccional dels fluxos informatius no són fenòmens contingents, sinó condicions de possibilitat d'un ordre estructurat des del centre imperial.

Per això pot afirmar-se que la cultura imperial i l'imperialisme cultural descriuen dos moments analíticament diferenciables, però complementaris en el vincle entre cultura i imperi. En el primer cas, el problema central és la producció d'una subjectivitat imperial: la manera com els individus, a través de les formes culturals, pensen i articulen la mateixa idea de nació, les jerarquies entre pobles, la necessitat de l'imperi la seva justificació moral. En el segon, el focus recau en la reconfiguració de les subjectivitats alienes: com aquestes interioritzen categories, valors i imaginaris que no els són propis, fins al punt que la pròpia experiència queda subordinada a una d'estrangera.

En conjunt, ambdós apartats permeten defensar una idea fonamental: l'imperialisme no s'imposa únicament amb exèrcits, administracions o interessos econòmics, sinó també amb relats, imatges, valors i categories. Ara només ens queda reconèixer que, com defensava Said, la crítica de l'imperialisme no pot limitar-se a les seves manifestacions polítiques o econòmiques, sinó que ha d'endinsar-se en l'anàlisi dels dispositius culturals que, sota l'aparença de neutralitat, continuen estructurant un món profundament jeràrquic. Tanquem així l'anàlisi conceptual dels processos que relacionen la cultura amb l'imperi per donar lloc a la següent i difícil tasca que enfrontarem, la resistència.

3- La cultura i la resistència contra l'imperi

Tal com s'ha exposat, la cultura es relaciona amb l'imperi fins al punt de fer-lo possible, generant-lo i sostenint-lo: conforma la seva ideologia, la dota de sentit i estableix un seguit de justificacions que busquen tant el consentiment dels membres de la nació opressora com el dels membres de les oprimides. La cultura pot, fins i tot, arribar a convertir-se en l'eina mateixa de domini, però no perquè ho sigui intrínsecament, sinó pel tipus de vincle que estableix amb un poder determinat.

En el present capítol toca examinar l'altra cara de la moneda, tot i que la cultura estableix vincles amb les estructures de poder, la seva capacitat significant i creativa la converteix en una arma de doble fulla que pot acabar destruint-les. Té una potencialitat subversiva, revolucionària, que al operar genera un moviment cap a l'alliberament. Es converteix en l'eina per resistir i derrocar el domini. Ho hem pogut intuir quan Said ens parlava de les dinàmiques de la cultura, per recordar: reinterpretar, inscriure i expandir les àrees d'influència. Aquest moviment pot ser monopolitzat per un poder, però que es pot combatre, reapropiar i posar al servei d'altres poders, altres nacions i, sobretot, per a la lluita de resistència i alliberament dels pobles oprimits contra els imperis opressors. Said apunta cap aquesta potencialitat de la cultura i hi dedica un capítol sencer al tema. "Si la cultura puede predisponer a una sociedad a prepararse para la dominación ultramarina de otra, e incluso ser parte activa de tal dominación, también puede, al revés, contribuir a apaciguar o modificar tal disposición." (Said 1996, 312)

Perquè, tot i que la cultura imperial busqui fixar essències i acaparar l'hegemonia ontològica a través dels privilegis narratiu i comunicatiu, la cultura no és un ens fix, el

dinamisme n'és constitutiu i la conforma en un procés constant, en el qual interactua amb diferents dimensions de la realitat social. Allí on hi hagi persones hi haurà cultura i, a pesar dels esforços de l'imperi, aquelles persones oprimides continuaran generant la seva pròpia, subvertint, reinterpretant i desenvolupant la seva retòrica i la seva identitat.

La perspectiva que el colonitzador intenta universalitzar es troba en conflicte amb la dels natius en desacord que, tot i la diferència de poder, la critiquen i neguen com a primer moment de rebel·lia. "A causa de la presencia del extraño colonizador, la tierra será primero recuperada sólo en el plano de la imaginación." (Said 1996, 349) El rebuig al discurs oficial i els reclams ontològics apareixen en la cultura nativa, que considerava era alienada de la seva autèntica tradició, valors i modes de vida. Recuperant-los es converteix en una cultura de la resistència, on els poetes transmeten aquestes idees combatives i romàntiques de la pròpia identitat, oposant-se completament a la cultura imperial. Així s'infon en la població voluntat de resistència a les pressions colonials juntament amb idees d'alliberament i imaginaris de noves comunitats nacionals. El primer pas per descolonització i la recuperació del territori geogràfic serà la restauració de la cultura, que s'hauria intentat suprimir en el procés imperialista. Quan aquesta es redescobreix i repàtria, constitueix la base ideològica necessària per a la lluita d'independència, ja que serà la portadora d'unitat, identitat, esperança i amor propi del poble silenciat.

"Tras el período de «resistencia primaria», en el que literalmente se lucha contra la intrusión extranjera, viene el período segundo, es decir, de resistencia cultural, durante el cual se realizan esfuerzos para reconstituir esa «comunidad pulverizada y salvar o restaurar el sentimiento y el hecho mismo de la comunidad contra las presiones del sistema colonial»" (Said 1996, 326)

La cultura de les nacions oprimides aixeca i reafirma la tradició comuna dels seus habitants, es recuperen les particularitats i s'erigeixen nous herois, esdeveniments, i amb ells, sentiments d'orgull i pertinença. Tanmateix, els poetes i intel·lectuals reclamen participació en el govern, mobilitzen a la població per la independència. La descolonització es converteix en una batalla cultural on les històries i els imaginaris apunten cap a objectius polítics i geogràfics. Se superposen en el mateix pla una sèrie de pràctiques i narratives diametralment oposades a causa d'una relacionalitat forçada i desigual entre cultures: la del colonitzador i la del colonitzat. El procés resultant en les cultures oprimides forma part d'un esforç cultural impressionant pel qual un poble busca reclamar autonomia, reconeixement, possessió i sobirania. Said creu que és un error considerar simplificar aquesta reacció reinterpretativa com un fruit del ressentiment o un acte venjatiu. Per ell és important advertir una veritat incòmoda, "que Calibán posee una historia capaz de desarrollo, como parte de un proceso de trabajo, crecimiento y madurez que sólo los europeos parecen haberse propuesto." (Said 1996, 331) Si la violència cultural se dona quan una nació pretén tenir el monopoli ontològic, la batalla cultural no és un simple reaccionarisme, és una lluita legítima que busca defensar el dret a autodeterminar-se.

Aquesta crítica reduccionista per part de les cultures dominants és fruit de la negació fàcil, esbiaixada, que reflecteix les idees jeràrquiques del dominador que no vol reconèixer la igualtat d'aquell qui està resistint el seu domini violent. Acceptar que els pobles sotmesos poden desenvolupar la seva pròpia cultura, vàlida tot i diferent de la canònica, i adscriure's la mateixa classe de nacionalisme que, per exemple, les nacions occidentals més

desenvolupades, comporta la pèrdua de legitimitat i justificació del projecte imperialista; el règim, les imatges i idees que el sustenten començarien a ser qüestionats. El reconeixement de l'altre no sol implica la pèrdua de domini sobre ell, desafia l'hegemonia de poder i desestabilitza el conjunt de creences que sostenen la pròpia identitat. L'existència de cultures de les nacions oprimides suposa una amenaça per a l'estructura imperial. Aquestes intentaran traspassar les fronteres i arribar als centres imperials, penetrant en el discurs de la nació dominant, mesclant-se amb ell per mostrar i fer conscients aquelles perspectives silenciades, aquells coneixements ignorats, els relats d'esclavitud, les memòries de l'opressió i la violència colonial; qüestionant la narrativa èpica occidental, els discursos oficials i les perspectives cientificistes.

Així la cultura, segons Said, pot ser la portadora de l'alliberament de les perifèries del respectiu centre imperial, ja que s'hi juga part de la qüestió identitària, el desafiament a les narratives oficials i les seves estructures de domini. Des de la perifèria, comença un procés subversiu que amenaça i desestabilitza el poder i les seves categories.

"Pero, tras haber reseñado todos esos requisitos, debemos reconocer que, en los dos extremos de este mapa rediseñado, oposición y resistencia al imperialismo se articulan al unísono en el terreno -en su mayor parte común aunque disputado- que le ofrece la cultura." (Said 1996, 312)

En Said hi trobem, però, una preocupació: que la cultura sigui capaç de generar un sentiment nacionalista esdevé quelcom perillós per una mateixa. Per ell el nacionalisme natiu és problemàtic per què considera que substitueix una aristocràcia imposada pel país imperialista per una altra formada a partir dels dirigents del projecte nacionalista, la qual cosa no proporciona al gruix de la població un sistema de govern més participatiu ni igualitari, és a dir, que els beneficii realment. Aquells intel·lectuals, polítics, advocats, etc, que mobilitzaven a la massa per aconseguir la independència, van ser instruïts o formats, en realitat, per la institució colonial, eren el seu producte, per el que lluny d'acabar amb les estructures de domini, les van continuar reproduint després de la independència nacional.

"Las burguesías nacionales y sus élites especializadas,[...] ,tendían, en efecto, a reemplazar el poder colonial por un nuevo poder basado en la división de clases y, últimamente, en la explotación que reproducía las viejas estructuras coloniales en nuevos términos." (Said 1996, 346)

Aquella reivindicació nacional que lluitava per alliberar-se del domini imperial va acabar instaurant en el poder nous règims autoritaris i despòtics, on un sector de la població monopolitza el privilegi en deteniment dels altres, sols que ara eren nadius qui ocupaven els llocs abans atorgats als colons occidentals. Els nous Estats independents monopolitzaven el sector polític a càrrec d'un partit únic, el de l'elit nacionalista, que legitima el poder a partir d'una nova narrativa oficial basada en la identitat nativa suposadament recuperada. En altres paraules, l'elit nacional justifica la seva autoritat apel·lant al passat, la religió o, en definitiva, algun tret cultural específic anterior a la ocupació estrangera. Per Said, la narrativa nacionalista que busca apropiar-se de la cultura per justificar el seu poder i mantenir la hegemonia no pot portar mai l'alliberament, sinó més aviat perpetuarà el domini. És llavors una extensió de l'imperialisme. "De ahí que relatar una simple historia nacional signifique repetir, extender, y también engendrar nuevas formas de imperialismo." (Said 1996, 422)

Suposadament, el nacionalisme defensa que són necessàries les reconceptualitzacions culturals per evitar la recaiguda en les antigues ortodòxies i injustícies, però Said dedica un esforç considerable per mostrar que és també el nacionalisme el que porta nous fonamentalismes que busquen legitimar el domini de l'elit nacional. És necessàriament el nacionalisme el que ens porta a l'autoritarisme en aquestes colònies recentment independitzades? Com evitem que en una cultura es reprodueixin les estructures de poder jeràrquic? Ho contrastarem amb les aportacions de Ngũgĩ wa Thiong'o, professor, filòsof i poeta Kenià que reflexiona sobre l'imperialisme i la cultura des de la seva perspectiva experiencial com a subjecte colonitzat. En l'obra *Desplazar el centro, La lucha por las libertades culturales* recull un conjunt de textos que tracten sobre diferents aspectes d'aquesta relació.

Thiong'o sosté que la situació a la qual s'arriba en s.XX és producte de la lluita entre dues forces rivals. Per un costat la de l'imperialisme, on una classe social parasitària acapara el poder i domina, no només a la resta de classes de la seva nació, sinó a tots els països i races. Per altre la de les revolucions socials, que per primer cop han buscat aconseguir el poder per alliberant-lo del monopoli i posar-lo en mans de tots. Ell, com a natiu, reconeix fàcilment que la violència de l'imperialisme en àmbits polítics i econòmics és acompanyada també per violència en àmbits culturals i psicològics, fins al punt d'afirmar que no hi ha hagut cultura dels pobles colonitzats que no hagi sigut afectada negativament per les relacions de domini i sotmetiment.

"El imperialismo, la conquista y subyugación absoluta de la fuerza de trabajo de otros países a través de la concentración de capital, o del poder económico, nos han enseñado que la explotación económica y el dominio político de un pueblo no puede completarse sin la subyugación cultural y, por tanto, mental y espiritual. Bajo el colonialismo, esto representó la destrucción de las lenguas, la historia, los bailes, la educación, las religiones, los sistemas de denominación y otros mecanismos sociales de los pueblos africanos que eran la base de su identidad como pueblo." (Thiong'o 2017, 90)

Identifica la cultura com aquell producte dels pobles que encarna el conjunt de valors dels seus membres, com es veuen a si mateixos i el lloc que ocupen en l'espai i el temps, és a dir, juga un paper fonamental per al propi enteniment. En conseqüència, l'imperi opta per esclafar les cultures de qui vol sotmetre. Busca implantar la seva cultura per soscavar la confiança dels pobles en si mateixos, perquè es comprenguin a través dels ulls de l'altre i perquè es postrin i admirin al dominador occidental. "Se concibió para socavar su confianza en su capacidad para luchar con éxito por el control de su entorno social y natural." (Thiong'o 2017, 92) Com nosaltres hem anat argumentant fins ara, Thiong'o també admet que la clau per un domini eficaç en la política i la economia necessita alhora un domini cultural, pel que existeix una relació directa entre aquestes dimensions. Occident, un cop més, ocupa un lloc privilegiat en la producció cultural en la qual la resta del món es fa adaptar, modelant la perspectiva amb la qual es mesuren també les lluites per l'alliberament. "Se trata de un círculo vicioso: el control económico y político conduce inevitablemente al dominio cultural, y éste, a su vez, hace que aquél sea cada vez más acentuado." (Thiong'o 2017, 102)

Ens explica la situació de la Kènia colonial, on, des del principi, el domini militar venia acompanyat de repressió cultural. Sota el govern britànic les cultures natives eren

reprimides i, mitjançant l'escolarització, s'imposava l'adopció de tradicions i idiomes estrangers. Però l'opressió cap al poble comporta un resultat no desitjat, un renaixement cultural com a reflex de l'experiència del oprimit: la protesta i el consol. "Bajo el colonialismo, esta cultura de la oposición usó la música, la danza, la poesía y el teatro para hablar de las necesidades reales de la gente, para reflejar su lucha." (Thiong'o 2017, 93) Sobra dir que el règim colonial perseguia als artistes d'aquestes obres, empresonava, torturava i inclús assassinava, alhora que prohibia cançons, danses, contes... Així i tot, mitjançant els "hard powers"[2] mai s'acaba de silenciar del tot a un poble, mentre aquest existeixi la seva cultura continuarà sent producte i reflex de la lluita contra la repressió.

Thiong'o defensa que el moviment per l'alliberament nacional comporta dues fases diferenciades, no com ens fa pensar Said, que de l'imperialisme passem a la independència en forma de nacionalisme autoritari. Per Thiong'o hi ha un primer moviment per la independència del colonialisme, després una revolució democràtica nacional contra el neocolonialisme, sustentat pels antics centres imperials. Cada fase va acompanyada d'una explosió de talent artístic i intel·lectual.

"La Kenia poscolonial no fue, en efecto, más que una prolongación de las estructuras coloniales económicas y políticas. Los mismos motivos que habían llevado al pueblo a levantarse en armas contra el colonialismo -la dominación externa y la represión interna- seguían vigentes." (Thiong'o 2017, 163)

Les polítiques culturals en la Kènia postcolonial continuen raspallant el domini cultural occidental i reprimint el nacional, a través de la televisió, cinemes o els programes educatius en les escoles. La cultura es veu fortament influenciada per la inferència estrangera i reflecteix aquesta dependència respecte al centre imperial que encara continua també dominant la economia i la política. En el text desè, *Política y cultura poscolonial*, explica la seva experiència com a escriptor de novel·les i obres de teatre en la llengua materna. En el govern postcolonial Kenià existien dos classes essencials d'escriptors, els oficials o oficialment aprovats i els no oficials, que no són acceptats pel govern: eren perseguits i les seves obres prohibides.

"Los intelectuales pueden ofrecer representaciones del universo y de su funcionamiento que inspiren miedo, desánimo, que creen dudas entre los oprimidos mientras legitiman el mundo de las naciones y clases opresoras como si fuera el orden natural de las cosas, o pueden ofrecer representaciones del universo que infundan esperanza, que otorguen claridad y fortaleza a las luchas de los explotados y los oprimidos para que puedan llevar a cabo sus visiones de un nuevo mañana." (Thiong'o 2017, 109)

Podem imaginar a quin grup pertany ell, efectivament al segon, al dels autors no oficials, pel que el van intentar silenciar. Exposa els fets referents a una obra de teatre que representaven sense l'aprovació del govern, per la qual el van empresonar sense judici durant dues setmanes i el teatre del poble va ser derrocat. Altres escriptors i poetes no van tenir tanta sort, doncs continuaven sent habituals pràctiques com la tortura o les desaparicions. Tot i que Thiong'o defensa que les condicions de repressió tenen com a efecte el renaixement cultural com a reflex de la crítica i el malestar del poble, ell va acabar marxant a l'exili. La situació en una ex-colònia no pot ser compresa correctament sense

[2] Terme usat com a contraposició als Soft Powers.

parar atenció a les estructures de domini neocolonials i les pressions geopolítiques dels antics centres imperials. Encara queda per assolir a Kènia una revolució democràtica nacional contra el neocolonialisme.

Un dels aspectes centrals en la reflexió de Thiong'o sobre l'imperialisme cultural és el paper de la llengua com a instrument de dominació i control. Dedica a aquesta qüestió un text anomenat *El imperialismo del lenguaje. El inglés, ¿lengua universal?* L'autor destaca la importància de preservar les llengües pròpies davant la imposició de l'idioma del colonitzador, ja que considera que la llengua no és només un mitjà de comunicació, sinó també un vehicle de transmissió de la identitat, la memòria col·lectiva i la visió del món i d'ella mateixa que genera una cultura.

Els règims colonials porten una abolició de les llengües nadiues tant en les institucions de govern, excloent a aquestes persones de la participació política, com en les institucions educatives, generant una fractura entre la llengua que s'utilitza en contextos col·loquials i la que s'usa a l'obtenir i participar en els coneixements. En última instància es respon a la necessitat de què el poble tingui poc marge per a la comprensió, comunicació, crítica, organització política o, fins i tot, expressar un punt de vista diferent. "Sólo podía haber un punto de vista: el del régimen en el poder." (Thiong'o 2017, 164) En aquest sentit, la substitució de les llengües autòctones per la llengua dominant esdevé una forma de subordinació cultural que contribueix a perpetuar les estructures de poder imperial, fet que comporta la progressiva marginació i abolició de la llengua nadiua durant l'etapa neocolonial kenyana.

Les paraules, els conceptes i les categories occidentals comporten uns significats i una visió del món racista i jeràrquica. Thiong'o és tant conscienciant com Said que en la literatura anglesa es reflecteix la percepció del colonitzat des dels ulls del colonitzador. "El bueno, noble e inteligente es siempre el personaje que coopera con el proceso colonial. El malo, el feo, es siempre el africano que se opone al colonialismo." (Thiong'o 2017, 54) Si la llengua nadiua desaparegués, els oprimits s'haurien de definir a ells mateixos des de la perspectiva dels opressors. La literatura, per tant, és marcada per la llengua en la qual s'escriu i aporta una perspectiva concreta. El món definit per les llengües europees serà eurocèntric, per la qual cosa ell defensa la importància de produir la cultura nadiua en la llengua pròpia i considera aquell qui ho fa en altra com algú que "Ha aceptado que sólo mediante la adopción de una lengua europea puede ser capaz de expresar su humanidad." (Thiong'o 2017, 57) Quin nadiu llegirà i viurà la seva cultura en altra llengua? Què quedarà de nadiu si es produeix en una llengua amb registres, significants i categories estrangeres? Així la importància de la lluita cultural no recau en difondre-la internacionalment a través d'un idioma estranger, ja que perd la seva força, sinó en el seu ressorgiment en la nació culturalment oprimida, per a revitalitzar-la i ser rebuda en igualtat de condicions i valor en el marc internacional de cultures, el llegat comú de la humanitat.

Però aquí intuïm una dificultat, les diferents nacions han de comunicar-se entre elles. Quin serà llavors l'idioma comú per facilitar la comunicació? Quins criteris es segueixen per oficialitzar una llengua en particular enfront de totes les altres? Aquesta elecció remet a jerarquies de poder fins i tot en aquelles nacions aparentment lliures i iguals? En l'obra *Cultural Imperialism Essays on the Political Economy of Cultural Domination* que hem

tractat anteriorment, trobem un text dedicat al concepte anomenat “imperialisme lingüístic” que fa referència a una vinculació entre la llengua i el poder. L’idioma de la potència imperial passa a ser una eina més de l’imperialisme cultural, que buscarà expandir-la en tot el territori d’influència. “Phillipson defines “linguistic imperialism” as meaning “that the dominance of English is asserted and maintained by the establishment and continuous reconstitution of structural and cultural inequalities between English and other languages.”” (Hamm & Smandych 2005, 227)

La llengua esdevé un instrument de domini en tant que organitza socialment, modela el desenvolupament i estableix els cànons identitaris i de reconeixement. En el text, Fritz Vilmar defensa que la imposició de l'anglès internacionalment és conseqüència del domini econòmic, polític i cultural de l'imperi nord-americà. La crítica que planteja pretén combatre els pseudoarguments d’aquells que pensen que la llengua no s’ha de defensar, que és viva i d’influència lliure i recíprocament amb les altres, sense atendre que el comportament lingüístic de la comunitat internacional no és fruit d’una elecció lliure, sinó d’estructures imperials jeràrquiques i de domini.

Thiong’o assenyala que en considerar l'anglès una llengua universal, ens allunyem de la llengua i la cultura de la qual provenim. A Kènia, i en general en tot el continent Africà, és molt evident aquesta instrumentalització de la llengua per al domini i l'opressió dels nadius. La llengua és una arma i el que està en joc és més que la simple comunicació. “Si la pistola fue la que hizo posible la explotación de ese oro y la que permitió llevar al cautiverio político a sus legítimos dueños, fue la lengua la que permitió capturar sus culturas, sus valores, y, en definitiva, sus mentes.” (Thiong’o 2017, 74)

No és casualitat que sigui precisament l'anglès l’idioma que es presenta com internacional, estretament vinculada a la Gran Bretanya i als Estats Units, dos països que, de manera consecutiva, han pretès exercir una hegemonia mundial. És, en definitiva, la llengua del poder. Però el tercer món no és l'únic lloc on un idioma intenta imposar-se aniquilant la llengua d’altres pobles. És un tema que ens afecta directament, ja que a Espanya es pretén imposar el castellà per sobre dels altres idiomes, per això aquest desenvolupament també encamina l’argumentació cap a la nostra situació particular. De moment, Thiong’o assenyala la necessitat d’una llengua compartida, però sota quins nous criteris que previnguin la jerarquia imperial?

“En primer lugar, la absoluta independencia e igualdad de todas las naciones en los planos económico, político y cultural. Nuestro internacionalismo estaría verdaderamente fundamentado en todos los pueblos del planeta. Cuando haya una verdadera igualdad económica, política y cultural entre naciones y cuando haya democracia, no habrá ninguna razón para que cualquier nación, nacionalidad o pueblo pueda temer el establecimiento de una lengua común.” (Thiong’o 2017, 86)

Podem entendre aquest requisit com la fi de totes les formes d'imperialisme, tant clàssiques com contemporànies, directes o indirectes, evidents o subtils. Tanmateix, en totes les seves dimensions: econòmiques, polítiques i culturals. No és un requisit senzill, però tampoc és una proposta indecent. Personalment, hi afegiria un altre criteri, potser de caràcter preventiu: una llengua universal no hauria d’estar vinculada a cap Estat concret ni a les seves institucions polítiques, econòmiques o culturals. Per poder ser veritablement

internacional, hauria de mantenir-se lliure d'aquestes implicacions i desvinculada de qualsevol estructura de poder, com podria ser el cas de l'esperanto. El seu ús no hauria de comportar cap jerarquia entre llengües ni afavorir el desús de les altres.

Així és, per a Thiong'o, com es desplaça el centre: no mitjançant la substitució d'un centre hegemònic per un altre, sinó a través de la construcció d'una multiplicitat de centres des dels quals cada poble pugui definir-se a si mateix i relacionar-se amb la resta. El sorgiment d'aquesta pluralitat desafia la validesa d'una única perspectiva que pretén erigir-se com a més correcta o universal, i posa fi a la idea que existeix un únic centre des del qual es mesura el món. Conèixer el món implica conèixer la diversitat de punts de vista que aporten les diferents cultures, les quals s'enriqueixen mútuament quan comparteixen les seves experiències en condicions d'igualtat i respecte mutu. Com afirma, "La riqueza de una cultura global se expresa entonces en las particularidades de nuestras distintas lenguas y culturas, como en un jardín universal de flores de diversos colores." (Thiong'o 2017, 64)

Per aquest motiu, resulta fonamental la convergència entre els moviments polítics i els moviments artístics dels pobles oprimits. Thiong'o defensa amb fermesa que aquesta interacció entre política i cultura només pot reforçar les lluites pel canvi social. La multiplicitat d'expressions artístiques, perspectives i experiències contribueix a una política més democràtica i més propera al poble. A més, sosté que, quan un poder autoritari —sigui estranger o propi— intenta silenciar i reprimir un poble i la seva cultura, aquest tendeix a reaccionar amb més força en la lluita per alliberar-se'n. Finalment, una vegada superat l'imperi que monopolitza la cultura i la imposa sobre altres pobles, les interaccions entre cultures poden esdevenir veritablement enriquidores, sempre que es basen en la reciprocitat, el respecte i la igualtat.

S'ha assenyalat que la cultura, en la seva capacitat significant i conformadora d'identitats, té una potencialitat subversiva, revolucionària i alliberadora amb la qual combatre el domini. Said entén aquesta potència, però es preocupa per la possibilitat de caure en noves fixacions opressives. Conclou que l'alliberament passa per la comunicació entre cultures i la consciència de les seves interseccions i experiències compartides, ja que els essencialismes no només són perjudicials, sinó també falsos. Tanmateix, des del nostre punt de vista, no presta prou atenció als problemes derivats del globalisme, ni a les formes de domini més subtils i a les herències dels sistemes imperials que continuen operant avui dia en molts llocs del món. En aquest sentit, la reflexió de Thiong'o és més lúcida, alhora que contradiu la idea que les cultures nacionals condueixen necessàriament a l'autoritarisme en les colònies independitzades. Més aviat, defensa que la lluita i la resistència cultural aporten diferències i matisos essencials tant per al coneixement del món, com per a l'enriquiment de les democràcies i del llegat comú de la humanitat.

4- Els Estats Units a la recerca de l'hegemonia mundial

Entre tots i cada un dels autors treballats fins ara no existeix dissens en el fet que els Estats Units d'Amèrica és més que una potència mundial, és, de fet, un imperi contemporani neocolonialista. No governa ni administra els països subjugats com ho va fer l'imperi britànic, més aviat els domina mitjançant relacions de dependència econòmiques, la qual cosa els dota de poder per influir i pressionar polítiques en altres països, sempre amb l'objectiu d'assegurar els interessos econòmics estatunidencs. Tot i no tenir la forma clàssica d'imperi, en aquest capítol exposarem com, de totes maneres, reuneix les dues característiques fonamentals, la cultura imperial en la qual conforma la ideologia que estableix una jerarquia i justifica l'intervencionisme i el domini, i l'imperialisme cultural, que modela la percepció i les emocions al respecte de la gent en la resta de països.

Pel que fa a la cultura imperial dels EUA, aquesta es desenvolupa principalment a partir de dues teories: la doctrina Monroe i el destí manifest.

La doctrina Monroe sorgeix, segons Jay Sexton (Serrano 2023, 83), de l'evolució en la reinterpretació del discurs del president James Monroe el 1823 segons les circumstàncies històriques i els interessos dels EUA en l'entorn geopolític. En aquest discurs, i sota la idea "Amèrica pels americans", Monroe principalment busca les bases ideològiques per la conformació d'una identitat nacional nord-americana, reivindicant l'autonomia i independència respecte a l'imperi britànic al qual pertanyien. Després de la independència, la doctrina Monroe va servir per consolidar l'Estat de federacions i la constitució comuna sota la concepció d'unitat nacional. Curiós com en la idea "d'americans" no hi tenien cabuda els natius de la regió, que eren desplaçats i assassinats en funció de l'expansió territorial. Finalment, a mesura que el país es desenvolupa i a partir dels exemples de polítiques expansionistes europees, la doctrina Monroe deriva en una actitud imperialista, d'expansió i influència a escala global. "Amèrica pels americans" esdevé una idea extrapolable a tot el continent americà, en el qual els Estats Units ajudarà les antigues colònies a independitzar-se dels imperis europeus, no sense deixar posteriorment relacions de dependència econòmiques que els subordinaran novament. En última instància queda la idea de tot el continent ha de ser supervisat i controlat pels EUA, que es consideren els més desenvolupats i l'única nació capaç de garantir el desenvolupament dels països americans, per la qual cosa s'adjudica el dret d'intervenir en qualsevol part del territori.

La doctrina del destí manifest, concebuda per John L. O'Sullivan l'any 1845, recull la idea que la història té un rumb i destí discernible i els Estats Units el compren i manifesta en les seves accions. "Por consiguiente, su hegemonía realiza el propósito de la historia, y sus logros redundan en el bien común." (Chomsky 2004, 65) L'expansionisme nord-americà formava part d'una missió divina o dret natural, considerada inevitable i positiva en l'esdevenir històric.

"Sin embargo, debe aclararse que este sistema fue el sentir egoísta de una minoría que arbitrariamente consideraba superiores a los anglosajones, al credo protestante y al régimen

republicano democrático, sobre cualquier otro grupo, religión o sistema político." (Guzmán 1982, 125)

Després de jutjar-se superiors sobre els altres pobles i religions, eren cridats a imposar el seu ordre arreu del continent, civilitzant i evangelitzant als altres pobles considerats inferiors. Aquesta doctrina va servir de pretext per a justificar, sota caràcter agressiu, l'apropiació de territori mexicà, el genocidi indígena i l'intervencionisme en tota Amèrica Llatina. Els EUA devien ser vists com a bons i les seves intervencions com a altruistes i positives, ja que es consideraven ells mateixos la guia i els portadors de llibertat, democràcia i progrés. A partir de la guerra freda aquesta ideologia ha buscat aplicar-se també a escala global. Res més lluny de la realitat, l'intervencionisme dels EUA no té ni ha tingut cap preocupació per la democràcia ni el progrés, al contrari, no ha dubtat a finançar i donat suport a governs autoritaris o grups terroristes sempre amb l'objectiu de preservar els propis interessos: "asegurar el acceso sin trabas a mercados clave, fuentes de energía y recursos estratégicos" (Chomsky 2004, 26)

L'èxit i la impunitat de les empreses imperialistes dels Estats Units no es deuen únicament a la seva capacitat militar i armamentística sense precedents en la història contemporània, sinó també al poder del seu imperialisme cultural, és a dir, a la influència que exerceixen sobre les cultures d'altres nacions. Tal com assenyala Thiong'o, els EUA no sols han aconseguit no ser percebuts com una amenaça, sinó que fins i tot s'han consolidat com els qui aparentment aporten el benestar i el progrés, lluitant contra els tirans arreu del món de forma altruista. L'hegemonia nord-americana en la producció i difusió de productes culturals, com ara el cinema de Hollywood, permet als opressors modelar les percepcions de la ciutadania i controlar els relats dominants, determinant així la imatge que els EUA volen transmetre de si mateixos, de les elits dominants, dels seus aliats i enemics. Els nostres pares van créixer consumint pel·lícules on els cowboys massacraven als pobles indis relatant els fets de forma grotesca, avui, gran part de les pel·lícules bèl·liques continuen mostrant l'heroïcitat de soldats americans en missions contra malvats tirans o terroristes a l'Orient Mitjà, però què hi fan allà soldats americans? Amb quina legitimitat s'han autodesignat el rol de policia del món?

La necessitat de construir una ideologia que justifiqui la dominació en termes culturals fa possible l'actitud imperialista interna dels Estats Units. Quan aquesta ideologia també es projecta cap a l'exterior mitjançant l'imperialisme cultural, les nacions dominades esdevenen més fàcils de sotmetre, ja que es genera un consentiment social que les predisposa a acceptar aquesta dominació.

Segons Said, els Estats Units continuen intentant imposar arreu del món la seva visió sobre la llei, la pau i, sobretot, el model econòmic capitalista amb les respectives conductes individuals consumistes. Allò que més sorprèn l'autor no és l'existència d'una cultura imperial en l'actualitat, sinó l'ampli consens del qual aquesta gosa entre intel·lectuals, polítics, militars i mitjans de comunicació. Com hem assenyalat anteriorment, Said considera que els intel·lectuals tenen un paper rellevant en l'articulació i teorització de l'esfera pública i cultural, contribuint a legitimar el poder dominant, cosa que succeeix també en l'actualitat.

“[...] comprendió que su función como intelectual era la de ayudar a sus compatriotas a hacer «un ajuste con la realidad»: la realidad del poder estadounidense sin par en el mundo entero. Él contribuyó a que ese poder se hiciese más aceptable, al insistir en su carácter moral y en su realismo y altruismo.” (Said 1996, 439)

D’aquesta manera, els intel·lectuals no sols contribueixen a generar consentiment, sinó també a reduir o eliminar la dissidència. Tant en l’imaginari col·lectiu dels intel·lectuals com en el de gran part de la població, hi ha poc espai per a formes alternatives d’entendre la vida, la justícia o el govern. El model nord-americà es presenta com el referent superior dins d’una jerarquia global i estableix les normes sobre què es considera legítim o acceptable, qualsevol perspectiva diferent tendeix a ser percebuda com una amenaça. Se sorprèn, sobretot, perquè tot i la retòrica oficial que vulguin transmetre els mitjans de comunicació, els intel·lectuals haurien de ser conscients, gràcies a les eines de les quals disposem avui, dels constructes identitaris, de la retòrica del poder i les seves representacions, en definitiva, ser crítics amb el relat oficial, descobrir-ne els promotors, propòsits i components.

Chomsky considera respecte a la qüestió, que per a convèncer-nos que les elits estatunidencs són altruistes i busquen estabilitat i rectitud, s’ha d’adoptar una actitud «d’ignorància intencional» que malauradament adopten gran part de la població nord-americana fins i tot els sectors intel·lectuals. A més, degut a l’imperialisme cultural, s’estén a molta gent arreu del món. En *Hegemonia o supervivència*, Chomsky analitza i critica punyentment el deliri imperialista dels EUA, mostrant que darrere de la retòrica oficial sobre la defensa de la democràcia, la llibertat o el desenvolupament, s’amaga una estratègia orientada a preservar la supremacia nord-americana.

L’objectiu de l’estratègia imperial serà prevenir un possible desafiament a la posició hegemònica dels Estats Units, vigilant i bloquejant qualsevol intent de desenvolupament independent o alternatiu. Els EUA busquen crear estats dependents, tutelats, en definitiva, neocolonials i es reserva el dret a desestabilitzar o intervenir qui aspira a una lògica diferent o a unes tendències socialistes. Chomsky assenyala que els Estats Units accepten les Nacions Unides només quan funcionen com un instrument útil per als seus objectius. Quan l’ONU no dona suport a les decisions de Washington, és jutjada com una institució irrellevant i se la ignora. Aquest menyspreu cap als organismes i el dret internacional no és un fenomen puntual, sinó una constant que es pot observar des de la Guerra Freda fins a l’actualitat. Actua unilateralment i sense ocultament quan considera que estan en joc els seus interessos vitals, inclús usant la força militar sense autorització internacional, sempre exempt de conseqüències. D’aquesta manera, la legalitat internacional deixa de ser un marc comú que regula les relacions entre els Estats i passa a ser subordinada als interessos de l’imperi. Qui podria desafiar la força militar sense precedents de la que disposen? Apunten a la perenne hegemonia mundial sota amenaça de l’ús de la força on i quan sigui necessari. El missatge és clar, tot Estat ha de deixar de banda tota consideració de l'interès nacional en pro dels objectius estatunidencs, els pobles hauran de canviar la seva forma de veure el món, identificant-se amb la de l'imperi.

“Se le notificó al mundo que Washington emplearía la fuerza a su amaño; la sociedad deliberante podría "alcanzarlo" y unirse a la aventura, o bien sufrir las consecuencias que recaen sobre los que

no están "con nosotros" y por lo tanto están "con los terroristas", según las opciones que presentó el presidente." (Chomsky 2004, 51)

Parant atenció més enllà del relat oficial es destapa l'actitud imperialista dels EUA, que no apareix només com una potència econòmica, sinó com un Estat neocolonial orientat a preservar la seva hegemonia mundial. La política exterior nord-americana es presenta oficialment com una defensa de la democràcia i dels drets humans. Tanmateix, aquesta visió entra en contradicció amb les sancions, pressions o intervencions militars dirigides contra països sud-americans, europeus, asiàtics o africans quan aquests promouen interessos propis o respecten la voluntat democràtica de les seves societats, simplement perquè entra en conflicte amb els plans de Washington. D'aquesta manera, la democràcia sembla un valor defensat només quan resulta compatible amb els interessos estratègics nord-americans. Aquesta contradicció provoca sentiment d'amenaça en les nacions, sota perill d'un imperi que busca el domini unilateral mitjançant la superioritat militar.

Tals condicions d'alarma i desconfiança és difícil mantenir un poder polític global. Chomsky també dirigeix la crítica als mitjans de comunicació, els que permeten introduir una narrativa d'identificació amb les polítiques de Washington, la monopolització dels quals és un factor clau per a l'estabilitat de l'imperi. La tàctica que l'imperialisme cultural utilitza per a desviar el sentiment d'amenaça és la d'inspirar por. Por a l'altre, al diferent, al desconegut. Les elits, mitjançant els mitjans de comunicació, aviven la por per justificar les seves accions, la retòrica articulada s'ajusta als objectius imperials: les guerres al Orient Mitjà no buscaven democràcia, sinó refermar la posició en un lloc estratègic i amb riquesa material. "La táctica se empleó en los años Reagan-Bush, cuando la dirigencia invocaba un demonio tras otro para asustar al vulgo y hacerlo obedecer." (Chomsky 2004, 168) Així és més fàcil manipular la narrativa i transmetre una imatge d'altruisme, els EUA lluiten contra el totalitarisme comunista, contra les dictadures, terroristes, fanàtics religiosos o aquells que pretenen construir armes de destrucció massiva i atacar occident. Algunes qüestions haurien de fer sorgir importants preguntes immediatament: Que significa ser terrorista? Perquè alguns poden tenir armes de destrucció massiva i els altres no? En que es diferencia agressió de resistència? Que és una democràcia? Nosaltres la tenim? Si s'escau que aquestes complexes preguntes arriben a prendre's en consideració en la discussió pública, és per a donar-los una resposta fàcil "Se adoptó una definición conveniente: el terrorismo es lo que nuestros gobernantes decreten que es, y punto." (Chomsky 2004, 160)

Sota aquest pretext de la narrativa imperial, crida l'atenció el concepte ideat com «guerra preventiva», consisteix a utilitzar la força militar no perquè un país hagi comès una agressió real, sinó perquè podria arribar a representar una amenaça en el futur. Aquesta amenaça futura que es vol combatre sol ser imaginària i construïda propagandísticament. Els criteris per a justificar l'ús de la força passa a ser molt més ampli i subjectiu: un estat poderós pot decidir que un altre país és perillós i actuar militarment abans que hi hagi una agressió concreta, posant fi a tota esperança d'un món basat en la llei i l'ordre. Els mitjans de comunicació seran essencials per generar suport social a la guerra, blanquejant l'atac imperialista apel·lant a sentiments d'autodefensa, ordre i prevenció. El text assenyala a més que l'objectiu de la guerra preventiva ha de complir tres condicions, basant-se en els exemples fàctics. En primer lloc, el país atacat ha d'estar pràcticament indefens, de

manera que la intervenció militar tingui un cost assumible. En segon lloc, ha de ser prou important des del punt de vista estratègic o simbòlic. En tercer lloc, s'ha de presentar davant l'opinió pública com una amenaça extrema, imminent i moralment intolerable.

En aquesta obra Chomsky no deixa d'assenyalar els crims que els EUA han comès arreu del món, que sobrepassen de lluny qualsevol càrrec imputat als seus enemics oficials. Les intervencions estatunidenques gairebé mai han suposat una millora en la situació de la gent d'aquelles nacions, la violència que exerceixen no porta llibertat, sinó enduriment de les tiranies, destrucció, extractivisme i pobresa. La reacció dels pobles a les agressions imperials els impulsa a buscar aquelles armes nuclears que es volia evitar que proliferessin, però que són necessàries per a contenir els atacs estatunidencs, ja que els mecanismes internacionals no són eficaços per a controlar l'ús de la força del poderós. En aquesta primera meitat de 2026 hem viscut un recreixement de les polítiques imperials dels Estats Units que cada cop són més difícils de justificar. S'ha passat de l'acció indirecta com les sancions econòmiques, el tutelarment de partits polítics de moltes nacions i el bombardeig ideològic constant a través de fake news i bots en les xarxes socials; a desplegaments militars i atacs directes.

Primer amb Veneçuela, on es va bombardejar el país indefens i es va segrestar al president per a jutjar-lo sota acusacions inventades de ser el líder del "Cártel de los soles". Ha sigut demostrat que tal organització narcotraficant no existeix i no hi ha proves per la condemna de Maduro, tanmateix, el tenen retingut. Es va vendre també com una campanya per la democratització del país, però mai es van convocar eleccions, i es va explicar que el pentàgon administraria el país independentment de la voluntat dels veneçolans, en benefici de la indústria petroliera nord-americana. Vulnerar la sobirania de Veneçuela és un missatge per la resta de països sud-americans, si no s'obeeix a l'interès de l'imperi rebran la mateixa violència.

L'altre cas rellevant ha sigut la guerra contra l'Iran, per la que ni tan sols van establir un pretext per a iniciar-la. Van atacar per sorpresa, sense haver rebut amenaces ni provocacions. Sembla respondre més als interessos del projecte expansionista Israelià, que busca dominar tot l'Orient Mitjà expulsant a tots els àrabs. Així Israel també ha continuat amb atacs al Líban i prossegueix amb el genocidi a Gaza. Aquesta situació ha esdevingut confosa, per què els EUA responen a interessos Israelians que estan portant a conseqüències tan negatives per l'economia americana i mundial? Per què la potència imperial se subordina a Israel? Sembla que l'elit tecno-oligarca que gestiona l'imperi està adoptant un caire sionista i que els governants americans són pressionats per un xantatge Israelià. El temps ens donarà respostes, pel moment sembla que l'Iran, tot i els sacrificis, està resistint i plantant cara a l'amenaça imperial. El que s'havia previst com una intervenció fugaç, com la de Veneçuela, ha esdevingut una guerra llarga i de desgast, fet que fa trontollar l'imperi.

En l'imperi capitalista és fonamental la rendibilitat del domini, per això veiem com ataquen països aparentment indefensos. Així la sobirania dels països es redueix a la capacitat de decidir resistint el domini per la força, en l'època de les armes de destrucció massiva, desenvolupar-les i estar disposat a assumir les últimes conseqüències: que no sobrevisqui ningú. Corea del Nord ha aconseguit sobirania, pau i estabilitat d'aquesta manera.

Des de l'òptica que hem exposat podem afirmar que els Estats Units són aquest país que continua imposant la seva hegemonia mundial a través de mitjans militars violents amb l'objectiu de refermar l'imperi. Mentre continuïn amb l'hegemonia cultural moltes persones no en seran conscients, a causa de la deformació de les percepcions i sentiments propis de l'imperialisme cultural que des del centre imperial s'exerceix. Almenys, davant aquesta situació contemporània, podem albergar una mica d'esperança: cada cop hi ha més consciència i dissens, pot ser que la caiguda de l'imperi esdevingui aviat i en forma d'autodestrucció. En la profunditat del precipici, la cultura estatunidenc s'hauran de retrobar amb la humilitat i l'autocrítica, així poder establir relacions d'igualtat amb la resta.

5- Espanya i el que queda de l'imperi

Després de desenvolupar el seguit de problemàtiques que se'n deriven de les relacions entre la cultura i l'imperi, sols ens queda investigar com afecta aquesta nova mirada a les situacions polítiques que han caracteritzat la història del nostre país. No m'interessa tant fer una anàlisi a les produccions culturals espanyoles del segle XVI, com faria Said, sinó una petita reflexió referent als temes d'identitat nacional, narratives de poder, centralitats i jerarquies que poden ser possibles en un Estat on conviuen diferents pobles.

Avui, els partits d'extrema dreta, que estan en auge, defensen una tornada a la unitat nacional i la centralització del poder polític en mans d'un únic govern per tot el país, eliminant les diverses autonomies regionals, és a dir, busquen refermar el poder central en deteniment del regional. A part de la unificació política també se'n busca una de cultural, eliminar la diversitat i els particularismes culturals dels pobles. Imposar una cultura nacional del centre cap a la perifèria, que representi els valors de la nació espanyola i promogui la cohesió identitària. En altres paraules, busquen promoure polítiques d'imperialisme cultural dins de les fronteres de l'Estat. Aquest nacionalisme espanyol troba el seu mite fundacional en la unificació dels regnes de la corona catalanoaragonesa amb la corona castellana, que, un cop units, van fer front als regnes musulmans del sud i annexionaren els seus territoris. Tot i la unificació dels regnes sota la figura dels Reis Catòlics no podem parlar encara d'una Espanya centralitzada com la que reivindiquen avui. Durant molt de temps els diferents territoris van conservar lleis, institucions i cultures pròpies, els "espanyols" d'aquell moment eren simplement els súbdits de la monarquia dels Reis Catòlics. L'altre gran moment de la simbologia nacionalista és l'època imperial de la corona, que, després d'unificar i enriquir el territori va continuar l'expansionisme cap a Amèrica i Àsia. Tot i que el projecte imperial no va tenir un component ideològic tan marcat com el tenen el britànic o nord-americà, es van interpretar els fets històrics com una mostra de la força i grandesa de la nació, que va projectar arreu del món la identitat espanyola.

Però no és possible entendre les idees de nació ni identitat espanyola en el context anterior al segle XVIII, ja que no és fins a la instauració de l'Estat modern central posterior a la guerra de Successió. A partir d'aquest moment, el model castellà es converteix en la base

administrativa única de l'Estat i comença a desenvolupar la narrativa de la identitat espanyola associada clarament a la uniformització política, jurídica, administrativa, cultural i lingüística. Així la identitat espanyola es construeix des de la centralitat castellana, que aspira a monopolitzar el lloc ontològic d'enunciació, a unificar la identitat del conjunt de l'Estat sota el seu criteri. El nacionalisme espanyol estableix una jerarquia que situa la castellanitat en una posició superior i relega la resta de cultures a una posició subordinada. En el marc de l'Estat centralista, aquesta jerarquia genera un problema d'identitat i reconeixement entre les diferents cultures. Tot i existir una gran diversitat cultural, aquestes no disposen d'un marc comú equitatiu que els permeti exercir la política, la cultura i l'autodeterminació en condicions d'igualtat.

L'establiment d'un Estat unitari tendeix a exigir també una identitat i una cultura unificades. En cas contrari, apareixeria una tensió entre les identitats que aspiren a l'autogovern i la forma centralitzada de la institució estatal. Per això, les identitats alternatives a l'oficial no són reconegudes, són silenciades i obligades a adaptar-se al cànon dictat des del centre. Sota l'homogeneïtzació sempre hi trobem al grup dominant, en aquest cas els castellans, que ha convertit la seva posició en normativa. Argumentant d'aquesta manera i amb els recursos de tota la investigació anterior és des d'on podem defensar que a Espanya, fins i tot avui en dia, es dona una forma de domini tant polític com cultural per part del centre a la perifèria, és a dir, dels castellans a la resta de pobles que conformen l'Estat. I aquest model de domini, tot i no formar part d'un procés de colonització per part d'una potència mundial cap a nacions indefenses, sinó que ha esdevingut de les dinàmiques de poder internes en la història d'aquest Estat, és equiparable als models imperials moderns com el britànic o nord-americà, ja que la cultura juga un paper fonamental tant en l'articulació del poder, el seu manteniment i un possible alliberament. Hem viscut com, en repetides ocasions, el govern central ha intentat prohibir i eliminar els idiomes dels diferents pobles d'Espanya, pel fet que un idioma compartit contribueix a generar vincle amb la comunitat i sentiment de pertinença. Com en la Kènia de Thiong'o, la llengua del poder que s'ha imposat aquí és el castellà. L'imperialisme cultural espanyol també pretenia eliminar els idiomes, interferir en les cultures dels pobles de la península i canviar els seus valors, en definitiva, colonitzar les ments dels que hi vivien per integrar-hi en ells el «ser espanyol». Davant la repressió s'intensifica la resistència, perquè parlar en català és pensar en català, imaginar, conceptualitzar i aixecar un món compartit per la comunitat lingüística, en última instància: ser i viure en català. Considerem doncs, estem davant de les mateixes dinàmiques de batalla cultural on una part busca la subordinació i desaparició de l'altra, que busca el reconeixement i l'expressió d'autodeterminació.

En aquesta tessitura, Enric Ucelay ens parla de la condició peculiar del nacionalisme català, que es troba en un estat contradictori entre el ser i no ser. El dilema català es basa en el fet que mai ha guanyat prou confiança i suport social per a esdevenir un Estat independent, però mai tan poc per a sucumbir sota les pressions del govern central i desaparèixer completament com a col·lectivitat. És per això, afirma, que es troba en un característic "sí però no".

També Ucelay considera que: "El nacionalismo español es por antonomasia unitario y centralista: solamente hay «Nosotros» y, en todo caso, desde el costado de la madre patria,

los «malos hijos».” (Ucelay 2005, 18.) Així tracta d’identificar tots els pobles sota un mateix constructe identitari que els subordina. Una homogeneïtzació que no es fa des de la igualtat de participació i reconeixement, sinó des de la perspectiva dels castellans. No mostra interès més que per alguns aspectes superficials de la resta de cultures, negant la insinuació d’haver incorporat res d’aquestes, que considera intrínsecament inferiors. Es nega tota interseccionalitat, influència mútua i història compartida a la recerca d’una puresa essencial construïda a partir de la narrativa i la interpretació del passat. Així es jutja el valor superior de l’espanyolitat, construït a partir de relats èpics i encarnat en herois concrets, depreciant ostentosament tots aquells pobles que aspiren a quelcom més que el folklore, habitual en tota regió. “Todo el producto cultural catalanista (en su sentido de «catalanística») es menospreciado por diminutivo; en la perspectiva españolista, España es grande, luego relevante en el mundo, mientras que Cataluña es pequeña, luego trivial.” (Ucelay 2005, 14)

Els nacionalismes emergents dels diferents pobles de la península volen posar de manifest les contradiccions i les falles interpretatives de la narrativa espanyola. La crítica continuada aspira a mostrar la falsedat del discurs i proposar redefinicions més inclusives, que tinguin en compte la realitat i valor de la resta de perspectives. En conseqüència, els nacionalismes rivals a l'espanyol proposen, sobre l'unificat nosaltres, un dualisme de perspectiva: Ells i nosaltres. S’estableix una separació excloent entre la nostra comunitat i l’espanyolisme. Ucelay apunta aquí al gran error que això suposa, es cau de nou en el mateix essencialisme que, per un costat, busca la puresa d’aquest nacionalisme alternatiu sense reconèixer la dependència i la interseccionalitat i, per l’altre, homogeneïtza la resta de pobles d’Espanya com a espanyols, sense reconèixer les particularitats d’aquells pobles que també estan sotmesos sota el cànon espanyolista central.

“Por definición, sea el caso del nacionalismo catalán o en cualquier otro, es negativa la afirmación de la propia existencia, ya que procede mediante la exclusión: literalmente, soy lo que no soy.” (Ucelay 2005, 17) Soc no-espanyol. Soc diferent a lo espanyol. El si mateix es determina com a oposadament diferent de l’altre. L’existència d’aquest ésser nou ésser és interactiva, dialèctica, com resposta o reacció al ser de l’altre, per això es parla d’interdependència. La conformació d’una identitat provoca la generació d’un altre com a diferència, antítesis o oposat a l’idèntic. Al més pur estil hegelià, explorar l’ésser és conformar un «nosaltres» que es diferencia dels «altres» a partir d’una dialèctica negativa, el que en termes nacionalistes es tradueix en la justificació de la pròpia existència a través de la nació, i es materialitza en forma d’institucions polítiques i culturals. Al interpretar la història es nega la interpretació de l’altre: la unificació de corones del regne, la conquesta dels regnes àrabs i l’expansió global de l’imperi no justifiquen l’hegemonia castellana en el nou Estat modern. Si el nacionalisme català considera, en canvi, que té una comunitat autèntica, una nació, es nega tota possibilitat que Espanya constitueixi una comunitat homogènia vertadera, per tant, considera que el nacionalisme espanyol és un constructe falç. La falsedat d’aquest nacionalisme demostra, segons els nacionalismes rivals, la seva natura opressora. La reafirmació agressiva i l’orgull espanyol és considerat com la imposició de la mentida per part d’un Estat imperialista i abusiu. En canvi, ells es presenten com un nacionalisme bo, vertader, que no és opressiu, al contrari, alliberador. Des d’aquesta denúncia es proposa una nova equivalència conceptual: Espanya=Estat,

Catalunya=nació, convertint així el descobriment de la falsedat en la possibilitat de realització d'una forma d'Estat més elevada, la que té en compte i dota de participació a les diferents nacions vertaderes que el componen.

És clar, encara que el catalanisme sorgeix com a alternativa a l'espanyolisme i pretén reemplaçar-lo, aquest referma la defensa de la unitat de l'Estat-imperi, on la castellanitat és l'únic ésser vàlid i amb el que la resta de pobles s'han de reconciliar forçosament. Aquesta força busca mitigar la rivalitat interna, doncs acceptar l'existència de l'altre suposa el risc de descompondre l'Estat no sols físicament, també en la pròpia constitució essencial o identitària, és a dir, deixaria de ser.

Així, la dependència entre els nacionalismes i les dinàmiques negatives i reinterpretatives que componen, implica moviment i transformació en el sistema polític comú que comparteixen. La batallà en la dimensió ideal acaba materialitzant-se com a transformació de les institucions públiques segons la força predominant. Ucelay insisteix a no perdre de vista en cap moment la interacció sostinguda entre els moviments rivals.

"Cualquier punto de vista político, por muy descabellado que sea, algo revela sobre la realidad común. [...] Elaborados en paralelo, estos dos nacionalismos rivales se descubren como sistemas tan fundamentados en la negación del contrario que evitan tomar a éste en consideración. Así españolismo y catalanismo funcionan ambos como códigos cerrados y mutuamente excluyentes, que, sin embargo, anuncian que todo se arreglaría si el contrario sólo se mostrara un poquito más abierto." (Ucelay 2005, 21-22)

Balcells, en un article, ens fa un recorregut de l'evolució del catalanisme i les seves idees fonamentals amb relació als esdeveniments polítics i històrics d'Europa. El catalanisme, per a reivindicar l'autogovern, va buscar en el panorama polític Europeu solidaritat, inspiració i models que han dut a terme altres nacionalitats sense Estat propi a Europa per a mirar d'aplicar-los en la institució espanyola. Tanmateix, pretenien demostrar que les aspiracions del nacionalisme català no se sustentaven només en un record del passat, també en un context Europeu associat a la modernitat. Nosaltres no ens hi podem estendre molt en el desenvolupament de l'anàlisi, però assenyalarem algunes qüestions que poden ser rellevants per a la present discussió.

La primera entitat catalanista, el Centre català, fundat el 1882, buscava la unió dels catalans i defensar els interessos morals i materials de Catalunya com la reivindicació de l'ús oficial de la llengua catalana en totes les instàncies. "Es proposava desenvolupar la consciència de la identitat col·lectiva per mitjà del coneixement de la història, el folklore i el patrimoni natural del país i també a partir de l'excursionisme i del cant coral." (Balcells 2013, 190) Oposant-se a la recuperació del centrisme Borbònic el 1875 després del fracàs de la primera república, el catalanisme en l'àmbit polític defensava l'autonomisme, però no el separatisme.

Cridava l'atenció a aquests primers catalanistes el fet que Àustria va reconèixer els drets nacionals d'Hongria en forma de monarquia dual. Així es va pensar una organització estatal amb dos sistemes polítics, un espanyol i un català. Aquesta proposta es justificava amb la realitat urbana de Barcelona, que era l'única ciutat metropolitana d'Espanya i oferia un fort mercat cultural català, amb capacitat d'integrar immigrants i generar suport popular. La

renaixença cultural i literària jugava un factor clau en aquest potencial polític, la identitat en la qual es reconeixen els catalans els portava a defensar en comú objectius polítics per la seva autodeterminació. Quan aquests impulsos no troben la realització a causa dels impediments del govern central, la lluita per l'alliberament s'intensifica. Així el catalanisme pren posicionaments polítics independentistes dels quals també pren com a referents multitud d'exemples a Europa: els nacionalismes txec, irlandès, cretenc, finlandès i bòer. Les insurreccions cubana i filipina van comportar pel catalanisme la pèrdua de tolerància per part del govern espanyol, prenent forma de repressió. Com hem assenyalat, l'ús de la força porta l'efecte contrari a l'esperat i després de la independència de Cuba, els catalanistes van considerar-ho un precedent encoratjador envers la seva causa.

Alguns nacionalistes independentistes com Eugeni d'Ors o Enric Prat de la Riba aspiraven a un projecte imperial català com a fase superior de la nació i per enyorança als territoris arreu del Mediterrani que la Catalunya de Jaume I havia disposat. Tanmateix, als ulls d'altres nacionalistes radicals com Domènec Martí i Julià, era evident la contradicció entre un moviment nacional d'alliberament i l'imperialisme. "Lligant nacionalisme i emancipació, considerava incompatible el nacionalisme amb l'imperialisme, mite que li semblava patètic en ser aplicat a una nacionalitat sotmesa com la catalana." (Balcells 2013, 193) Ell considerava que els fets desencadenants de la Primera Guerra Mundial no havien sigut els nacionalismes radicals, sinó els imperialismes. El nacionalisme tenia més a veure amb la solidaritat i l'emancipació nacional, passant per la socialització de la pàtria i la riquesa.

Rovira i Virgili, en canvi, apostava pel federalisme com aquell sistema polític que permetia a les nacionalitats ser reconegudes i participar amb igualtat en el govern del país comú. "Rovira i Virgili veia en el federalisme la solució dels problemes de les nacionalitats sotmeses i afirmava que depèn de la política de l'estat dominador que un moviment nacionalista esdevingui separatista." (Balcells 2013, 194)

Amb el desastre de la segona república i la Guerra Civil, l'URSS es presentava com l'única amiga veritable de la Catalunya republicana. Un seguit d'intel·lectuals i polítics catalanistes van defensar que l'alliberament nacional de Catalunya només seria efectiu si es produïa una revolució comunista a Europa. Però el catalanisme enfrontava un dilema amb relació a l'ortodòxia cosmopolita soviètica: el partit obrer havia de combatre el nacionalisme, que es considerava impulsat per la burgesia nacional, en fraternitat amb obrers d'altres nacions. Argumentació justificable entre Estats amb relacions hostils, però ambigua en un cas intern d'un Estat amb una nació dominant i altres dominades. Andreu Nin denunciava la posició pseudointernacionalista, ja que la negació del fet nacional i el cosmopolitisme sosté l'absorció de les nacions petites per les grans, generant opressió, com passava a les nacions de l'URSS per part de Rússia. Però l'URSS reconeixia, en teoria, el dret de separació, cosa que fa disminuir el perill de disgregació i afermar la solidaritat entre treballadors de diverses nacions, considera Nin.

"Nin, seguint l'ortodòxia comunista, no vol que els obrers de les diverses nacionalitats d'un mateix estat s'organitzin independentment. Resulta que, per un costat, s'ha d'aplicar un confederalisme integral en la constitució política, però, en canvi, no s'ha d'aplicar al partit revolucionari del proletariat que governa o que aspira a governar. [...] En definitiva, el centralisme del partit estava en

contradicció amb el federalisme de les nacionalitats, sense que Nin hi tingués res a objectar." (Balcells 2013, 201)

El franquisme adopta, en canvi, una identificació estreta entre Imperi i Estat. La seva retòrica defensava una identitat espanyola única i apel·lava a la grandesa de l'imperi espanyol i a la unió dels pobles d'Espanya. En la pràctica, però, això es va traduir en una centralització política extrema i en la repressió de qualsevol forma de dissidència. L'exageració del discurs franquista va contribuir a la transició cap a l'Estat d'autonomies, que Ucelay considera "de bienintencionada ambigüedad, ni centralista, ni federal, ni confederal, sino todo lo contrario." (Ucelay 2005, 40)

Amb aquesta petita exposició d'ambdós autors hem intentat aportar matisos que conformin una perspectiva catalanista d'allò treballat en el gruix de la investigació. Així poder aproximar-nos a aquest vincle entre la cultura, les estructures de domini i les forces d'alliberament en la qüestió catalana, però que també és aplicable a la resta de nacions que componen l'Estat. El nacionalisme espanyol mostra en la seva narrativa aspectes relacionats amb la cultura imperial i l'imperialisme cultural. Per aquest motiu, els nacionalismes rivals no són perillós a l'estil de Said, sinó com els de Thiong'o, aporten la diferència enriquidora per la democràcia, les cultures mateixes i la humanitat. La seva presència encarna la potencialitat subversiva i alliberadora amb la qual les nacions oprimides combaten el domini. Mentre el nacionalisme espanyol monopolitza la cultura i la imposa sobre tots els pobles de l'Estat, aquests busquen la igualtat, el respecte i la reciprocitat.

S'ha assenyalat com aquests moviments s'adapten al moment històric i tracten de superar les problemàtiques teòriques que exigeix la seva adequació al context català, així es plantegen concepcions diferents tant polítiques, com econòmiques i socials. Volem remarcar com en principi, han adoptat postures federalistes o regionals, que garantissin l'autogovern. Però en els moments que s'intensifica la repressió prenen formes més radicals, independentistes. Mútuament dependents i en constant diàleg, els pobles en pugna han intentat realitzar canvis en la institució política segons les idees que articulen, quelcom que continua desenvolupant-se avui i que es relaciona estretament amb la cultura.

6- Conclusió

En conclusió, després de desplegar l'argumentació dels autors treballats, podem afirmar que aquesta resulta vàlida per defensar la tesi plantejada a l'inici del treball. Des del punt de vista desenvolupat al llarg de la investigació, és versemblant sostenir que l'imperialisme cultural no només es dona en contextos colonials o imperials clàssics, sinó que també pot manifestar-se a escala local, dins d'una mateixa comunitat política. En aquest sentit, el cas de l'Estat espanyol permet observar com un projecte nacionalista unificat, construït des d'una posició central i hegemònica, pot imposar-se sobre els diferents pobles que el conformen, especialment quan aquests no són reconeguts com a iguals i les seves aspiracions polítiques són ignorades, deslegitimades o bloquejades.

Tanmateix, l'actitud espanyolista envers la resta de pobles pot veure's explicada a través de dinàmiques culturals i narratives que estableixen un sentiment de superioritat i justifiquen el domini a l'estil de la cultura imperial. En aquest marc, com més repressió pateixen aquests pobles, amb més força tendeix a proliferar el renaixement cultural, el qual pot impulsar propostes polítiques més radicals, com ara la independència. Tot i això, la posició que hem defensat no passa necessàriament per entendre la convivència entre pobles com una impossibilitat. Remarquem que el problema no consisteix en l'existència de la cultura castellana, sinó en com l'Estat amb un projecte de govern central, genera i difon una narrativa i un nacionalisme espanyolista que homogeneïtza tot el territori sota la castellanitat i tracta de jerarquitzar, dominar i fins i tot suprimir la resta de cultures. Sostenim pues, que si la institució de govern adoptes una forma no centralista ni jeràrquica, capaç de respectar la identitat, la cultura i les aspiracions polítiques dels diferents pobles que la conformen, seria possible una comunitat política basada en la igualtat i el reconeixement mutu. En aquestes condicions, és probable que els pobles preferiren viure en comunitat abans que enfrontats. Al cap i a la fi, malgrat els seus particularismes, es tracta de pobles germans, travessats per múltiples encreuaments, interdependències i vincles històrics, socials i culturals.

Al llarg del treball hem establert relacions directes i indirectes que vinculen els conceptes dels filòsofs amb la qüestió catalana. Amb Said, hem vist com es relaciona la cultura amb les estructures de poder imperials, donant lloc a una cultura imperial que determina la ideologia, possibilitant i sostenint l'imperi, predisposant als subjectes d'una comunitat per a la tasca imperial. Posteriorment, hem estudiat el fenomen de l'imperialisme cultural, on el focus recau en la reconfiguració de les subjectivitats alienes a través d'imposar la cultura de la nació dominant. Així, sense utilitzar la força directa, la cultura esdevé una eina de domini capaç de modificar els valors i imaginaris de les comunitats, fins al punt que l'experiència pròpia queda subordinada a una d'estrangera. En conjunt, ambdós apartats permeten defensar una idea fonamental: l'imperialisme no s'imposa únicament amb exèrcits, sinó també amb relats, imatges, valors i categories. Ara només ens queda reconèixer que la crítica de l'imperialisme no pot limitar-se a les seves manifestacions polítiques o econòmiques, sinó que ha d'endinsar-se en l'anàlisi dels dispositius culturals. Així i tot, hem argumentat que la cultura també conté una potencialitat subversiva, revolucionària i alliberadora, convertint-se en espais de resistència contra el domini. Posar

èmfasi en el valor d'aquestes cultures reprimides que busquen reconeixement no implica caure necessàriament en nous essencialismes ni en fixacions identitàries opressives. En la diversitat cultural trobem la riquesa de l'experiència i expressió humana. Com més punts de vista, formes de vida i experiències compartides siguin reconegudes, més àmplia serà la possibilitat d'una convivència justa. L'alliberament, per tant, no exigeix substituir una cultura dominant per una altra, sinó per construir relacions d'igualtat i respecte entre cultures.

En els darrers capítols, hem intentat extrapolar els conceptes desenvolupats inicialment a dos casos de domini actuals: el de Nord-amèrica com a hegemonia mundial i el d'Espanya com a hegemonia castellana sobre els pobles ibèrics. Tot i que aquests exemples no encaixen plenament en la categoria d'imperi clàssic, sí que mostren dinàmiques pròpies de la cultura imperial i de l'imperialisme cultural tal com les hem definit al llarg del treball. En ambdós casos, la cultura apareix com un camp de disputa fonamental, tant per consolidar el domini com per imaginar formes d'alliberament.

Així, la tasca pendent per als pobles subjugats continua sent la lluita pel reconeixement, l'autodeterminació i la igualtat, sempre en estreta relació amb els moviments culturals que sostenen la memòria, la llengua, la identitat i la capacitat d'imaginar futurs polítics diferents. Fins aquí arriba la nostra investigació, que deixat noves preguntes per resoldre, com ara: Què entenem els occidentals per democràcia, per què l'imposem com a model i fins a quin punt l'hem de replantejar? De quina manera es relaciona la nostra democràcia amb el capitalisme? És la cultura un producte de la burgesia nacional per a limitar la solidaritat obrera? És realment possible acabar amb l'imperialisme mentre continuï el model econòmic capitalista actual o, com afirma Lenin, l'imperialisme és la conseqüència directa del capitalisme? En les profunditats de les reflexions filosòfiques hi solem trobar qüestions incòmodes, però un cop plantejades resulten impossibles d'eludir. La nostra tasca com a filòsofs serà submergir-nos-hi per a intentar construir un món millor.

7- Bibliografia

Balcells, Albert. 2013. *El catalanisme i els moviments d'emancipació nacional a la resta d'Europa, entre 1885 i 1939*. Catalan historical review, n.º 6: 189-205.

Bauman, Zygmunt. 2002. *La cultura como praxis*. Traducción de Albert Roca. Barcelona: Paidós.

Comsky, Noam. 2004. *Hegemonía o supervivencia*. *El dominio mundial de EEUU*. Traducción de Carlos José Restrepo. Bogotá: Norma.

Guzmán, Roberto. 1982. *La Doctrina Monroe, el Destino Manifiesto y la expansión de Estados Unidos sobre América Latina*. *El caso de México*. Revista Estudios, nº. 4: 117-141.

Hamm, Bernd & Smandych, Rusell. 2005. *Cultural imperialism: Essays on the political economy of cultural domination*. Peterborough: Broadview Press.

Said, Edward. 1996. *Cultura e imperialismo*. Traducción de Nora Catelli. Barcelona: Anagrama.

Serrano, Yapsia Katherine. 2023. *Evolución de la doctrina Monroe*. Cátedra, n.º 20, 81-90.

Thiong'o, Ngũgĩ wa. 2017. *Desplazar el centro. La lucha por las libertades culturales*. Traducido por Víctor Sabaté. Barcelona: Rayo Verde.

Ucelay-Da Cal, Enric. 2005. *«Ser y no ser»: la visión del españolismo desde la perspectiva catalanista, o lo que se puede aprender escuchando*. Historia y política, nº 14: 11-44.

UNESCO. 1980. *Many Voices, One World*. London: Kogan Page Ltd.

Young, Iris Marion. 2000. *La justicia y la política de la diferencia*. Traducción de Silvina Álvarez. Madrid: Cátedra.

Young, Robert. 2001. *Postcolonialism. An historical introduction*. Malden: Blackwell.